

Nieuwkomers in het landelijk gebied

Greet Overbeek
Janneke Vader
Michelle van der Elst

Projectcode 20659

Juni 2007

Rapport 7.07.03

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Nieuwkomers in het landelijk gebied
Overbeek, M.M.M., J. Vader en M. van der Elst
Den Haag, LEI, 2007
Rapport 7.07.03; ISBN/EAN: 978-90-8615-159-2
Prijs €12,50 (inclusief 6% btw); 57 p.

Een verkennend onderzoek naar nieuwkomers in het landelijk gebied op basis van literatuur, data en gesprekken met sleutelpersonen in Reeuwijk en op Schouwen-Duiveland. De definitie van nieuwkomers is niet eenduidig. Nieuwkomers zijn nauw betrokken bij het verenigingsleven, maar zijn in het lokale beleid minder actief. De aanwezige natuur en landschap in gemeenten vormt een verbindend element tussen nieuwkomers en autochtonen. Gemeenten kunnen daar meer op inspelen.

This report reviews an exploratory study of newcomers in rural areas on the basis of a literature study, analyses of data and interviews with key figures in Reeuwijk and Schouwen-Duiveland. The definition of 'newcomers' was found to be fairly different. Newcomers are involved in local societies and clubs, but are less involved in local policy. The municipalities' nature and landscape create ties between newcomers and the indigenous population. Municipalities could make more use of this potential.

Bestellingen:
Telefoon: 070.3358330
Telefax: 070.3615624
E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:
Telefoon: 070.3358330
Telefax: 070.3615624
E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2007

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponneerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
Summary	11
1. Inleiding	15
1.1 Aanleiding	15
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	17
1.3 Werkwijze	17
1.4 Leeswijzer	18
2. Nieuwkomers en autochtonen in het landelijk gebied	19
2.1 Inleiding	19
2.2 Bevolking in het landelijk gebied	19
2.3 Betrokkenheid van nieuwkomers en autochtonen	20
2.4 Nieuwkomers en autochtonen in Zeeland	24
2.5 Betrokkenheid bij woonomgeving in Zeeland	26
2.6 Conclusies	29
3. Nieuwkomers in Reeuwijk en Schouwen-Duiveland	30
3.1 Inleiding	30
3.2 Achtergrond	30
3.3 Wie wordt als nieuwkomer gezien?	35
3.4 Nieuwkomers in Reeuwijk	36
3.5 Nieuwkomers op Schouwen-Duiveland	38
3.6 Bijdrage van nieuwkomers in Reeuwijk	39
3.7 Bijdrage van nieuwkomers op Schouwen-Duiveland	43
3.8 Conclusies	44

	Blz.
4. Conclusies en aanbevelingen	46
4.1 Conclusies	46
4.2 Aanbevelingen	47
4.3 Toekomst	49
Literatuur	51
Bijlagen	
1. Gespreksitems	55
2. Geïnterviewden	56
3. Landelijke gemeenten met veel vestigers in 1996-2006	57

Woord vooraf

Nieuwkomers brengen verandering op het platteland. Zij dragen ook bij aan de omslag van een productie- naar een consumptielandschap. De vraag is of zij ook tot een andere inbreng in lokale organisaties en in lokaal beleid leiden, met name voor landschap. Landschapsmanifest en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) hebben hiervoor een onderzoek binnen het thema Landschap van het cluster Vitaal Landelijk Gebied laten uitvoeren.

Het onderzoek is verricht door Michelle van der Elst, Greet Overbeek en Janneke Vader. De opzet van het onderzoek en de tussentijdse resultaten zijn besproken met Nico Bosma (LNV, directie Platteland), Bing Jap (Staatsbosbeheer, regio West) en Anja Steenbekkers (SCP).

Bij deze wil ik hen bedanken voor hun constructieve bijdrage. Tevens dank ik degenen die interesse hebben getoond voor een interview. De onderzoekers vonden het inspirerend om samen met de geïnterviewden de rol van nieuwkomers in het landelijk gebied vanuit nieuwe perspectieven te zien.

Ik hoop dat de resultaten van dit onderzoek bijdragen aan het vergroten van de rol van nieuwkomers aan het lokale beleid.

Dr. J.C. Blom
Algemeen Directeur LEI

Samenvatting

Nieuwkomers brengen veranderingen op het platteland. De veranderende samenstelling van de bevolking kan ertoe leiden dat bewoners een andere binding met hun gemeente en hun woonomgeving krijgen. De vraag is of de veranderende bevolking tot een andere inbreng in lokale organisaties en lokaal beleid leidt, met name voor landschap. In dit verkennende onderzoek wordt met behulp van literatuur, data-analyse en gesprekken met sleutelpersonen ingegaan op de volgende vragen:

1. Wat verstaan we onder nieuwkomers? Welke gemeenten in Nederland hebben relatief veel nieuwkomers?
2. Wie zijn de nieuwkomers? In hoeverre zijn zij lokaal actief in organisaties en in beleid? Wat is hun visie op het ruimtelijke landschapsbeleid?
3. Hoe kan de bijdrage van nieuwkomers (en autochtonen) aan het lokale (landschaps)beleid worden versterkt?

De gesprekken zijn gehouden met sleutelpersonen in de gemeenten Reeuwijk en Schouwen-Duiveland. In beide gemeenten hebben zich in de afgelopen decennia veel nieuwkomers gevestigd. De nieuwe bewoners in deze gemeenten geven een gevarieerd beeld van de veranderingen op het platteland in het westen van Nederland, maar kunnen niet als representatief voor veranderingen op het platteland in Nederland worden gezien.

- 1. Wat verstaan we onder nieuwkomers? Welke gemeenten in Nederland hebben relatief veel nieuwkomers?*

Uit de gesprekken blijkt dat de definitie van een nieuwkomer niet eenduidig is. Wij onderscheiden drie factoren die van belang zijn. Zij verwijzen allen naar 'het als anders worden ervaren'. De eerste factor is vanuit wiens perspectief wordt gekeken. Autochtonen hanteren een smallere definitie en zien iemand sneller als een nieuwkomer dan de anderen doen. De tweede factor is de inbreng van nieuwkomers. Willen nieuwkomers wat bijdragen aan de gemeenschap en omgekeerd staat de lokale gemeenschap open om hen te verwelkomen? De derde factor is de mate van concentratie van nieuwkomers ten opzichte van autochtonen. Nieuwkomers die zich als eenling in een agrarische omgeving vestigen, vallen vaker op dan groepen

nieuwkomers die zich in de buurt van een 'exclusieve groenblauwe omgeving' vestigen. Landelijke gemeenten met relatief veel vestigers waren in de periode 1996-2006: Schiermonnikoog, Zeewolde, Bergschenhoek, Rozendaal, Bennebroek en Doorn.

2. *Wie zijn de nieuwkomers? In hoeverre zijn zij lokaal actief in organisaties en in beleid? Wat is hun visie op het ruimtelijke beleid?*

Over nieuwkomers in het buitengebied van Reeuwijk en Schouwen-Duiveland bestaan allerlei beelden. In het algemeen hebben zij volgens de geïnterviewden vaak meer geld, meer opleiding en werken zij vaker elders. Gegevens over de achtergrond van nieuwkomers in Schouwen-Duiveland laten zien dat een deel niet helemaal nieuw is, maar terugkeert naar hun geboortegrond. Nieuwkomers zijn actief in het lokale verenigingsleven, maar minder in het lokale beleid. Bij het verenigingsleven speelt soms een segregatie tussen autochtonen en nieuwkomers.

De visie van nieuwkomers op het lokale landschapbeleid is dat zij vaker dan autochtonen meer natuur wensen en minder dan autochtonen werkgelegenheid en woningen. Voor veel nieuwkomers betekent het wonen op het platteland het vinden van rust en ruimte, de vlucht uit de bijenkorf. De vraag is wat men verder zoekt. Dat kan van plaats tot plaats verschillen. Een deel is hoofdzakelijk op zoek naar een mooie woonomgeving, zoals aan de kust op Schouwen-Duiveland en bij de Reeuwijkse plassen. Daar zijn relatief veel nieuwkomers. Een ander deel, vooral in het agrarische gebied, probeert ook op enige manier te integreren, omdat men er niet alleen voor de fysieke, maar ook voor de sociale woonomgeving is komen wonen. De keuze van de woonlocatie kan dus samenhangen met de bereidheid tot integratie.

3. *Hoe kan de bijdrage van nieuwkomers (en autochtonen) aan het lokale (landschaps)beleid worden versterkt?*

De aanwezige natuur en landschap in een gemeente lijken in toenemende mate een verbindend element te vormen tussen de bewoners. Gemeenten kunnen de bijdrage van nieuwkomers aan het lokale bestuur versterken door het instellen van dorpsraden en het houden van introductiedagen voor nieuwkomers. De interesse van nieuwkomers en ook autochtonen om bij te dragen aan het lokale landschapsbeheer is in eerste instantie door eigen belang ingegeven. De kunst is om die aandacht te verbreden. Gezien de belangstelling voor de groene woonomgeving in een gemeente, zouden gemeentelijke overheden met de bewoners meer discussie over het toekomstige ruimtelijke beleid in het buitengebied kunnen voeren.

Summary

Integration of newcomers in rural areas

Newcomers are one element involved in the countryside's change from a production to a consumption landscape. The changing composition of the population could in turn result in a change in the residents' ties with their municipality. The question is then whether the changing population gives rise to a shift in its contribution to local organisations and local policy. This exploratory study - based on literature studies, analyses of data and interviews with key figures - examined the following questions:

1. What do we understand by 'newcomers'? Which Dutch municipalities receive relatively large numbers of newcomers?
2. Who are the newcomers? To what extent are they active in local organisations and policy? What is their perception of spatial policy?
3. How can newcomers (and the indigenous population) make an increased contribution to local policy/local landscape policy?

The interviews were conducted with key figures in the municipalities of Reeuwijk and Schouwen-Duiveland, both municipalities which have welcomed large numbers of newcomers during the past few decades. The data for newcomers in the municipalities of Reeuwijk and Schouwen-Duiveland gives a varied impression of the changes in the rural areas in the western Netherlands. However, this data cannot be regarded as representative of the changes in all the Netherlands' rural areas.

- 1. What do we understand by 'newcomers'? Which Dutch municipalities receive relatively large numbers of newcomers?*

The interviews revealed that the definition of 'newcomers' is fairly subjective. A distinction can be made between three factors, all of which relate to newcomers being perceived as different. The first factor is the perspective from which different people view newcomers. Members of the indigenous population adopt a narrower definition, and are more likely to perceive someone as a newcomer than others. The second factor is the contribution of newcomers. Do newcomers wish to make a contribution to the community and, conversely, is the local community prepared to welcome them? The third

factor is the concentration of the newcomers amongst the indigenous population. Newcomers who move to an agricultural community are more likely to be regarded as different than newcomers who move to an exclusively green-blue area. During the years from 1996 to 2006, rural municipalities that welcomed relatively large numbers of newcomers per head of the indigenous population were Schiermonnikoog, Zeewolde, Bergschenhoek, Rozendaal, Bennebroek and Doorn.

2. *Who are the newcomers? To what extent are they active in local organisations and policy? What is their perception of spatial policy?*

According to the interviewees, newcomers in the rural areas of Reeuwijk and Schouwen-Duiveland are often wealthier, have a higher educational background, and are more likely to work outside the municipality. Data about the background of the newcomers moving to Schouwen-Duiveland reveal that some are not 'new'; these 'newcomers' are returning to the region in which they were born. Newcomers are active in local associations and clubs, but less active in local policy. In some instances the local associations and clubs exhibit a segregation of the indigenous population and newcomers. Everyone has his own club in which he participates and makes a voluntary contribution to the club's activities.

Newcomers have a perception of spatial policy which differs from the indigenous population; they are more likely to attach greater importance to nature, and less importance to homes and jobs. Many newcomers regard life in rural areas as a means of finding peace - and space - away from the rat race. However, the question is what they seek in addition to peace and space, and this can vary from location to location. Some are primarily seeking more attractive residential surroundings, such as the Schouwen-Duiveland coast and the Reeuwijk lakes, where they encounter more newcomers. Others endeavour to integrate in some form. The interviewees see this latter group settling somewhat more often in the agricultural areas of the two municipalities. Consequently, the area in which newcomers choose to settle can be regarded as a form of self-selection based on their willingness to integrate with their environment.

3. *How can newcomers (and the indigenous population) make an increased contribution to local policy/local landscape policy?*

A municipality's nature and landscape increasingly constitute a linking element between its residents. Municipalities can increase the contribution that newcomers make to the local administration by appointing village boards

and organising introduction days for newcomers. Newcomers - and the local population - are interested in making a contribution to local landscape management. However, their primary motivation is the protection of personal interests. The skill lies in expanding their attention beyond these personal interests. In view of the interest in municipal green areas, the municipal authorities could engage in more discussions with the residents about future spatial policy for the rural areas.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Sinds enige decennia verandert het platteland van een productie- naar een consumptielandschap. Een van de kenmerken van deze verandering is dat plattelandsgemeenten minder inwoners krijgen die lokaal economisch gebonden zijn. Het aantal agrariërs daalt en het grootste deel van de beroepsbevolking werkt in de stad. In de afgelopen jaren is de werkgelegenheid in het landelijk gebied minder gegroeid dan in de stedelijke gebieden (Berkhout en Van Bruchem, 2006, p. 71). De vermindering van economisch actieve bewoners op het platteland hangt mede samen met de veranderende opbouw van de bevolking. Het platteland vergrijsst en ontgroent in vergelijking met de stad. Er zijn relatief minder jong volwassenen en meer vutters en gepensioneerden (Simon, 2006, p. 53).

Terwijl jongeren naar de stad trekken voor opleiding, werk en goedkopere woningen, trekken anderen naar het platteland op zoek naar een mooie woonplek. Dit zijn vooral ouderen en gezinnen die de relatief dure huizen op het platteland vaak gemakkelijker kunnen betalen dan jongeren die starten. Woningzoekenden uit de stad maken ruim een derde uit van de vragers naar koopwoningen in kleine gemeenten (Kulberg, 2006, p. 207). Een klein deel van de beschikbare huizen ontstaat door agrarische bedrijven die een woonbestemming krijgen (Daalhuizen, 2004, p. 73). Nieuwkomers, veelal stedelingen, blijken vaker deze vrijkomende boerderijen en ook andere vrijstaande huizen te verwerven dan de autochtone bevolking (Elbersen, 2001; Overbeek en Vader, 2006).

Nieuwkomers, dat wil zeggen bewoners die er niet geboren en getogen zijn, gaan een steeds groter deel van de plattelandsbevolking uitmaken. Hierdoor ontstaat het idee dat nieuwkomers een belangrijker stempel gaan zetten op het buitengebied. Dit betreft de economische structuur, sociale cohesie en het veranderen van het landschap. Het veranderen van de economische structuur op het platteland, doordat er meer huishoudens met hogere inkomens komen die de lagere inkomens gedeeltelijk vervangen, wordt ook wel *rural gentrification* genoemd. Het proces van *rural gentrification* doet zich in vele landen voor, maar een beoordeling van de

consequenties is niet per definitie negatief of positief (Overbeek en Terluin, 2006).

Over *rural gentrification* is in Nederland betrekkelijk weinig bekend. Dit geldt vooral voor de gevolgen van migratie naar het buitengebied. Dit in tegenstelling tot de Angelsaksische landen, waar wel veel onderzoek is verricht naar migratiegevolgen (zie voor een overzicht: Philips, 2005).¹ Veel voorkomende ontwikkelingen zijn een toename van de immigratie, hogere inkomens en ten gevolge daarvan hogere grond- en huizenprijzen. Een ander gevolg is dat veel huizen voor de oorspronkelijke bevolking niet meer te betalen zijn. Ook in Nederland lijkt de inkomenssituatie van huishoudens op het platteland beter dan die van huishoudens in de stad, al verschilt die ook per bevolkingsgroep en per streek (Simon et al., 2006, p.380).

De vraag is of de veranderende bevolking de sociale structuur op het platteland en de betrokkenheid bij het lokale landschapsbeleid doet veranderen. Hoewel het platteland in een snel tempo mentaal verstedelijkt, hebben de oorspronkelijke plattelandsbewoners doorgaans een socialere leefstijl en iets behoudender opvattingen dan stedelingen (Steenbekkers en Simon, 2006). Op het platteland ziet men de buren vaker, is men meer gericht op lokale acties, vaker aangesloten en als vrijwilliger actief bij een vereniging (Devilee en De Hart, 2006). Mogelijk speelt ook de verbondenheid met de lokale gemeenschap en publieke voorzieningen een belangrijker rol.

Onderzoekers geven aan dat de bijdrage van autochtonen en nieuwkomers aan de plattelandssamenleving verschilt in aandacht en in schaal. Waar de autochtone bevolking haar blik op de lokale gemeenschap houdt, denken nieuwkomers eerder regionaal (DuPies en Vandergeest, 1996). Zij hebben minder 'sense of place' (Salamon, 2003). Thissen (2005) onderscheidt het autonome dorp en het woondorp. Het autonome dorp is vaak het referentiekader voor ouderen, autochtonen en de lokaal werkzame bevolking, terwijl het woondorp vaker het referentiekader voor jongeren, forensen en nieuwkomers is. In het autonome dorp is veelal nog een integratie van het sociale, economische, culturele en politieke domein en worden lokale werkgelegenheid en voorzieningen als belangrijke voorwaarden voor leefbaarheid gezien. Daarentegen richt de culturele en politieke oriëntatie in het woondorp zich op het wonen en de groene kwaliteiten van de

¹ De lezer zou ook Scandinavische landen mogen verwachten, omdat daar het vestigingsbeleid op het platteland vrij is. Er is weinig Engelstalige literatuur hierover beschikbaar. Een verklaring voor het minder voorkomen van rural gentrification is mogelijk de afwezigheid van steden en dus de behoefte aan meer ruimte en rust.

woonomgeving (Elbersen, 2001; Schoemaker et al., 2003). Ze lijken dus meer 'sense of space' te hebben.

De vraag is nu hoe het verschil in 'sense of place' en 'sense of space' doorwerkt in het lokale (landschaps)beleid. Over de betrokkenheid van de bevolking bij het lokale beleid en het landschap is niet veel bekend. Schaalvergroting van gemeenten en meer ruimte voor ontwikkeling van beleid zullen naar verwachting andere vaardigheden en visies van de gemeenten en haar bevolking vragen om op een hoger niveau te kunnen handelen. Mogelijk spelen nieuwkomers hier gemakkelijker op in. Juist met het oog op de veranderingen in ruimtegebruik en ruimtelijke ordening is het van belang om de (potentiële) betrokkenheid van nieuwkomers te kennen bij de lokale gemeenschap, het lokale beleid en het bestuur. Het is daarom belangrijk meer inzicht in de integratie van nieuwkomers op het platteland te krijgen.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

De veranderende samenstelling van de bevolking kan ertoe leiden dat bewoners een andere binding met hun gemeente krijgen. De vraag is daarom of de veranderende bevolking tot een andere inbreng in lokaal beleid en lokale organisaties leidt. Hierbij spelen de volgende vragen:

1. Wat verstaan we onder nieuwkomers? Welke gemeenten in Nederland hebben relatief veel nieuwkomers?
2. Wie zijn de nieuwkomers? In hoeverre zijn zij (anders dan autochtonen) lokaal actief in organisaties en in lokaal beleid? Wat is hun visie op het lokale ruimtelijke beleid?
3. Hoe kan de bijdrage van nieuwkomers (en autochtonen) aan het lokale (landschaps)beleid worden versterkt?

1.3 Werkwijze

De analyse richt zich op de verandering in de bevolking in plattelandsgemeenten en de factoren die het draagvlak voor lokale ontwikkeling bepalen. De nadruk ligt hierbij op de bevolking in het buitengebied, buiten de bebouwde kom, van een gemeente.

De eerste vraag wordt beantwoord door middel van desk research (data uit CBS-Statline en literatuur). Eerst volgt een overzicht van de landelijke

gemeenten waar zich in het afgelopen decennium veel nieuwkomers hebben gevestigd. Dit overzicht geeft een indicatie van de favoriete gemeenten voor nieuwkomers, maar is niet gecorrigeerd voor grenswijzigingen van gemeenten door opdeling of samenvoeging. Gezien de benodigde tijd hiervoor en de beperkte beschikbare tijd is hiervan afgezien.

Wij hebben echter ook data gevonden die ons veel inzicht bieden over nieuwkomers in Zeeland. In de provincie Zeeland zijn namelijk in 2004 ten behoeve van het Sociaal Rapport Zeeland (SRZ) en de evaluatie Welkom in Zeeland (WZ) door SCOOP (Zeeuwse Instituut voor Sociale & Culturele Ontwikkeling) twee bevolkingsenquêtes verricht naar de motivatie om in Zeeland te (gaan) wonen en de sociale structuur. De SRZ-data betreffen een representatieve response van 5.765 inwoners uit de provincie, waarbij een onderscheid gemaakt kon worden tussen autochtonen, eerdere nieuwkomers en recente nieuwkomers (respectievelijk voor of na 1995 gevestigd). De WZ-data gaan specifiek in op de verhuismotieven van 749 nieuwkomers die zich vanaf 1999 in Zeeland hebben gevestigd.

De overige vragen zijn beantwoord op basis van gesprekken met sleutelpersonen in twee gemeenten waar nieuwkomers een belangrijke rol spelen. Op basis van kennis uit eerder uitgevoerd onderzoek (Overbeek en Vader, 2006) zijn hiervoor Reeuwijk (Zuid-Holland) in het Groene Hart en Schouwen-Duiveland (Zeeland) geselecteerd. Er is een tiental gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers (zowel nieuwkomers en autochtonen) van lokale organisaties uit deze gemeenten. De lijst met gespreksitems is te vinden in bijlage 1 en de lijst met geïnterviewden in bijlage 2.

1.4 Leeswijzer

Gezien de beperkte hoeveelheid representatieve gegevens gelden de resultaten als een verkenning naar de betrokkenheid van nieuwkomers bij hun woonomgeving. Na dit inleidende hoofdstuk gaan we in hoofdstuk 2 aan de hand van literatuur en data in op de diversiteit aan bevolkingssamenstelling op het platteland en de betrokkenheid bij hun woonomgeving. Hoofdstuk 3 gaat in op de participatie van bewoners in lokaal beleid en bestuur in Reeuwijk en Schouwen-Duiveland. Hoofdstuk 4 besluit met conclusies en aanbevelingen.

2. Nieuwkomers en autochtonen in het landelijk gebied

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op het begrip nieuwkomers in landelijke gemeenten. We starten met een beknopt overzicht van de plattelandsdemografie (paragraaf 2.2). Daarna worden op basis van literatuur de motieven van nieuwkomers om op het platteland te gaan wonen geschetst (paragraaf 2.3). Aangezien de gegevens over nieuwkomers beperkt zijn, zullen we twee bevolkingsenquêtes in de provincie Zeeland analyseren op de verschillen tussen autochtonen, eerdere nieuwkomers en recente nieuwkomers (paragraaf 2.4). Dit betreft de achtergrond van iedere groep en de vestigingsmotieven. Vervolgens gaan we in op de mate waarin ieder zich met de woonomgeving verbonden voelt (paragraaf 2.5). Het hoofdstuk rondt af met een aantal conclusies (paragraaf 2.6).

2.2 Bevolking in het landelijk gebied

Inwoners

Om een overzicht te geven van de bevolking in landelijke gemeenten, zijn gemeenten geselecteerd die een gemiddelde omgevingsadressendichtheid van minder dan 1.000 per km² hadden (CBS). Stedelijke gemeenten hebben een omgevingsadressendichtheid van meer dan 1.000 per km². Aangezien het onderzoek ingaat op de rol van gemeenten als bestuurlijke eenheid, is op gemeenteniveau gekeken en dus niet op postcodeniveau. Dit betekent bijvoorbeeld dat het buitengebied van een grote stad onder de stedelijke gemeenten kan vallen, terwijl een streekstad met veel buitengebied tot de landelijke gemeenten gerekend kan worden.

Nederland had in 2006 458 gemeenten (CBS, 2007). Hiervan was 66% landelijk en 34% stedelijk. De verdeling van de bevolking in landelijke en stedelijke gemeenten ligt precies omgekeerd. Van de 16,3 miljoen inwoners woont 31% in landelijke gemeenten en 69% in stedelijke gemeenten.

Vestigingen

Sommige landelijke gemeenten zijn meer in trek als vestigingsplaats voor nieuwkomers. Voor de periode 1996-2006 is tweejaarlijks naar het aantal vestigingen per inwoner gekeken op basis van de gemeentelijst van het betreffende jaar, dus zonder rekening te houden met grenswijzigingen. Voor ieder jaar is een top tien samengesteld van het relatieve aantal nieuwkomers (bijlage 3). Gemeenten die minstens drie keer in de top tien stonden en een omgevingsadressendichtheid onder de 1.000 hadden, zijn Schiermonnikoog, Zeewolde, Bergschenhoek, Rozendaal, Bennebroek en Doorn. Sommige gemeenten zijn recentelijk uit de top tien verdwenen, omdat hun omgevingsadressendichtheid tot boven de 1.000 was gegroeid en zij niet meer als 'landelijk' golden (Bergschenhoek sinds 2002, Bloemendaal sinds 2004).

Het aantal nieuwkomers per inwoner zegt nog weinig over de nettomigratie per gemeente, omdat het aantal vertrekkende inwoners buiten beschouwing is gebleven. Wanneer wij ook naar het aantal vertrekkende inwoners kijken, dan blijken er gemiddeld uit de landelijke gemeenten iets meer mensen te vertrekken dan zich te vestigen. Het verschil is echter te verwaarlozen (0,75 op 1.000 inwoners).

De landelijke gemeenten worden nog steeds gekarakteriseerd door een hoger percentage agrarisch grondgebruik (75%) dan het Nederlandse gemiddelde (68%; CBS, 2003). Opvallend is dat het aandeel natuur gemiddeld genomen in de landelijke gemeenten niet afwijkt van het Nederlandse gemiddelde (14%). Denk hierbij bijvoorbeeld aan de duinen bij Den Haag. Landelijke gemeenten vallen weliswaar op door het grotere aandeel agrarisch grondgebruik, maar dat geldt minder voor het aantal agrarische bedrijven. Het gemiddeld aantal bedrijven bedraagt in de landelijke gemeenten 207, terwijl het Nederlandse gemiddelde 174 is. Een groot aantal agrarische bedrijven bevindt zich dus in stedelijke gemeenten. De reden dat een behoorlijk deel van de agrarische bedrijven zich in de stedelijke gemeenten bevindt, komt door de intensieve productietakken (glastuinbouw).

2.3 Betrokkenheid van nieuwkomers en autochtonen

Nieuwkomers

Er is een groeiende hoeveelheid literatuur dat de counterurbanisatie en daarmee de zoektocht naar het platteland met bijzondere kwaliteiten op het terrein van landschap en natuur belicht (zie Elbersen, 2001; Jones et al., 2003).

Onderzoek over nieuwkomers gaat vooral over de vestigingsmotieven en de functie die men aan de boerderijen wil toedelen. Van daaruit zou inzicht in de gevolgen van de komst van nieuwkomers voor het landschap kunnen worden ontleend. Van den Berg et al. (1998) hebben laten zien dat de toekomst van veel boerderijen zonder agrarische (hoofd)activiteit vaak een sluipend proces is. Vaak gaat de overdracht eerst naar familieleden en pas later naar nieuwkomers. Verder blijkt de inrichting van de boerderij en omgeving sterk afhankelijk van de verhuismotivatie van deze nieuwkomers. Daalhuizen (2004) laat in haar proefschrift zien dat in de negentig jaren 16% van de voormalige boerderijen een nieuwe bedrijfslocatie is geworden en de rest alleen een woonfunctie heeft gekregen (of is verdwenen). Wanneer er meer bedrijvigheid ontstaat, kan dit zowel ruimte-extensieve bedrijvigheid (goedkope grond) als ruimte-intensieve dienstverlening (mooie omgeving) zijn. Dit hangt ook af van het gemeentelijk beleid ten aanzien van nieuwe economische dragers in het buitengebied. Relatief meer boerderijen worden als bedrijf hergebruikt in Noord-Holland, het Rivierengebied en in Noord-Brabant. In Drenthe, Overijssel en Limburg krijgen boerderijen vaker alleen een woonfunctie. In de rest van de gebieden is geen opvallend verschil.

Er zijn ook casestudies verricht die vooral de motivatie van nieuwkomers voor het wonen belichten. Benadrukt moet worden dat hierbij slechts een klein aantal nieuwkomers is uitgelicht. In zijn bloemrijk geschreven proefschrift *Verzet en verlangen* (2003) laat van der Ziel zien dat de nieuwkomers op het platteland een diversiteit aan motieven en achtergronden hebben. Kernpunten in de zoektocht naar ruraliteit vormen de vraag naar meer open ruimte en sociale structuur. Afhankelijk van de ervaringen met het platteland onderscheidt hij vier groepen. De *herbronnens* zijn opgegroeid op het platteland, naar de stad getrokken en komen nu weer terug om het gemeenschapsgevoel op te doen. De *uitwaaiers* kennen het platteland niet uit eigen ervaring, maar hopen in een kleinschalige omgeving meer kwaliteit van bestaan en authenticiteit te vinden. De *doorruimers* woonden elders op het platteland, maar zijn door de oprukkende verstedelijking gedwongen het platteland verder weg te zoeken. Voor deze nieuwkomers is buiten wonen - en daarmee de vraag naar open ruimte - hoofdzaak. Traditionele omgangsvormen - verwijzend naar de sociale structuur - krijgen een wat ambivalente waardering. Ze worden geaccepteerd door de nieuwkomers zolang het niet te verplichtend werkt. Ook de autochtonen accepteren dit zolang nieuwkomers zich niet volledig van de sociale structuur distantiëren en dus enige 'sense of place' vertonen.

Nieuwkomers - *rustkopers* - die zich hier van afzijdig houden, zijn minder welkom (Van der Ziel, 2003).

Volgens Salamon (2003) investeren nieuwkomers minder in lokale openbare ruimte zoals pleinen, parken, cafés en bibliotheken. Zij schermen vaker hun privéruimte af (schuttingen en hagen) en richten zich minder op de centrumfunctie van het dorp. Zij hebben minder contacten binnen de lokale gemeenschap, maar meer contacten erbuiten, zoals ook van der Ziel (2003) constateert. Dit zou op meer 'sense of space' kunnen duiden. Salamon ziet in haar organische beeld van lokale gemeenschappen de relaties tussen verschillende leeftijden afnemen. Aan de andere kant: nieuwkomers moeten ook wennen aan het idee dat een buurtfeest voor alle leeftijden is bedoeld (Van der Ziel, 2003). Verder hebben nieuwkomers veelal meer formele vaardigheden ontwikkeld. Zij zijn vaak beter opgeleid en meer politiek actief op groene terreinen dan autochtonen (Jones et al., 2003). Ook kunnen zij door hun grotere technische en economische expertise de lokale gemeenschap van nieuwe ideeën voorzien.

Autochtonen

Naast de literatuur over het perspectief van nieuwkomers op het platteland, is er ook aandacht vanuit het autochtone perspectief. Vaak worden nieuwkomers in het perspectief van afnemende sociale cohesie geplaatst. Gemeenten in Twente en in de Betuwe organiseerden in 2006 op een ludieke wijze een inburgeringscursus om nieuwkomers welkom te heten (met kennis over de streek, streekgerechten, dialect, omgangsvormen, natuur en landschapsbeheer in de eigen omgeving). Over de kwaliteit van het sociale leven in dorpen wordt vaak in lovende termen gesproken. De dorpsamenleving wordt aan stedelijke samenlevingen ten voorbeeld gesteld als 'civil society', als 'maatschappelijke ruimte waarin mensen uit vrije wil verbanden aangaan die niet opgaan in de instituties van de staat en de formele economie, en ook niet in de persoonlijke levenssfeer'. In dorpsamenlevingen bloeit het maatschappelijke middenveld, zo is de overheersende mening. Het Nederlandse platteland is echter zozeer veranderd dat dorpsamenlevingen niet meer als traditionele boerenculturen getypeerd kunnen worden. De meeste dorpsbewoners zijn geen boeren meer, maar hebben hun broodwinning ver van huis: voor hen is het dorp vooral een woonplek. Thissen en Drooglever Fortuijn (1998) laten aan de hand van een onderzoek door studenten sociale geografie in elf dorpen in de gemeente Aa en Hunze zowel traditionele als moderne vormen aan sociale cohesie zien.

Bij de traditionele vormen blijken sociale netwerken vaak lokaal en hecht: naast familieleden die in hetzelfde dorp wonen, zijn er intensieve contacten met vrienden en burenen. Burenhulp op basis van wederkerigheid is er belangrijk. Vrienden maak je daar nog vaak omdat je in hetzelfde dorp woont. Dat is ook typerend voor het lokaal verenigingsleven in traditionele dorpen: men is er vaker lid van verenigingen die lokale activiteiten organiseren, van buurt- en straatverenigingen en van dorpsbelangenverenigingen. Het opvallende van deze verenigingen is dat ze lokaal rekruteren: je bent lid van dergelijke verenigingen omdat je in het dorp woont. Voor de meeste bewoners is het geen actief lidmaatschap, maar een donateurschap. De binding met het traditionele dorp is voor veel bewoners nog een emotionele en exclusieve binding aan het 'eigen dorp': aan het dorp waarin men door geboorte en lange woonduur 'geworteld' is.

Moderne vormen van cohesie spelen in de woondorpen, de dorpen en buurten die binnen de regionale woningmarkt als aantrekkelijke woonmilieus worden beoordeeld. De burennetwerken zijn veel minder exclusief op het eigen dorp gericht. Naast contacten met dorpsbewoners heeft men ook contacten met familie en vrienden op afstand. Ook het karakter van het lokale verenigingsleven en de deelname daaraan zijn anders. Rekrutering geschiedt niet op territoriale basis, maar op basis van leefstijl, dat wil zeggen mensen die gelijk gericht zijn. In bemiddelde dorpen leidt dit niet snel tot volledige afzijdigheid van het lokale verenigingsleven. Wel is men lid van andere lokale verenigingen en ook vaker lid van niet-lokale verenigingen. Ten slotte is er sprake van een andere binding met de woonplaats, een binding die minder afhankelijk is van 'autochtoniteit' en lange woonduur en meer van lokaal bewustzijn (Groot, 1989) of dorpstrots (Mak, 1996). Dat is namelijk niet alleen te vinden onder bewoners die in het dorp geboren en getogen zijn, maar ook onder bewoners die er nog maar kort wonen. Lokaal bewustzijn komt vooral tot stand in een aantrekkelijke woonomgeving met een eigen identiteit. Thissen en Drooglever Fortuijn concluderen dan ook dat de lokale sociale cohesie in deze dorpen en buurten niet minder maar anders is. Bewoners zijn - selectief - betrokken bij hun dorp als woondomein en bij hun medebewoners als mensen met wie zij de zorg voor het behoud van dit domein delen. Dit leidt tot andere vormen van sociale en politieke participatie dan in de traditionele dorpen, maar niet tot minder sociale cohesie. De schaduwzijde van zo'n ontwikkeling is dat dit kan leiden tot verdringing van minder bemiddelde autochtonen door bemiddelde huishoudens van elders. Zoals in de inleiding van hoofdstuk 1 al is gemeld, heeft Thissen (2005) het onderscheid

tussen traditionele en moderne vormen van cohesie later uitgewerkt aan de hand van het onderscheid tussen het autonome dorp en het woondorp.

2.4 Nieuwkomers en autochtonen in Zeeland

In deze en de volgende paragraaf vergelijken we autochtonen en nieuwkomers in de provincie Zeeland. Wanneer de resultaten voor Schouwen-Duiveland - een van de twee gemeenten waar nieuwkomers zijn geïnterviewd - afwijken, zal dit worden aangegeven. De meeste data zijn eerder gebruikt ten behoeve van het *Sociaal Rapport Zeeland* (SRZ-enquête, zie Franken et al., 2004). Een uitzondering vormen de vestigingsmotieven die afkomstig zijn uit het onderzoek *Naar Zeeland* naar de personen- en bedrijfsvestiging in Zeeland voor en na de start van de imagocampagne *Welkom in Zeeland* (WZ-enquête, zie Van der Wouw et al., 2005). De SRZ-data betreffen 5.765 inwoners uit de provincie, waarvan 549 van Schouwen-Duiveland. Omgerekend naar de totale Zeeuwse bevolking is 69% autochtoon, 20% eerdere nieuwkomer en 11% recente nieuwkomer. Op Schouwen-Duiveland is 59% autochtoon, 24% eerdere nieuwkomer en 17% recente nieuwkomer. Schouwen-Duiveland lijkt dus bij uitstek een gemeente met veel nieuwkomers.

Autochtonen en nieuwkomers verschillen in sociaaldemografische kenmerken. Autochtonen en recente nieuwkomers zijn doorgaans jonger dan de eerdere nieuwkomers (die meer zestigplussers tellen). Zij hebben ook vaker thuiswonende kinderen. Eerdere nieuwkomers wonen gemiddeld sinds 1976 in Zeeland (Schouwen-Duiveland: 1973), recente nieuwkomers in beide gevallen gemiddeld sinds 1999. Op grond van het gemiddelde tijdstip van vestiging valt niet af te leiden dat er recent meer jonge gezinnen naar Zeeland trekken. Nieuwkomers blijken minder religieus en beter opgeleid. Het percentage hoger opgeleiden (hbo of wo) bedraagt onder autochtonen 26%, onder eerdere nieuwkomers 34% en onder recente nieuwkomers 52%. Wat betreft betaald werk blijkt er een verschillende mate van activiteit. Het percentage inwoners dat betaald werk heeft bedraagt voor autochtonen 61%, voor eerdere nieuwkomers 49% en voor recente nieuwkomers 53%. Voor Schouwen-Duiveland zijn de percentages soortgelijk.

Uit het voorgaande blijkt dat Zeeland en Schouwen-Duiveland in toenemende mate hoogopgeleide nieuwkomers krijgen met thuiswonende kinderen. De vraag is waar zij vandaan komen en wat hun vestigingsmotieven zijn. De vorige woonplaats van nieuwkomers in Zeeland en Schouwen-

Duiveland blijkt sterk te verschillen (tabel 2.1). Schouwen-Duiveland is vooral populair onder bewoners uit de Randstad, terwijl Zeeland een verdeelder beeld laat zien.

Tabel 2.1 Herkomst van nieuwkomers in Zeeland en op Schouwen-Duiveland

Herkomst	Zeeland (n = 2430)	Schouwen-Duiveland (n = 283)
Randstad in Nederland	38	60
Elders in Nederland	43	33
Buitenland	7	1
Anders, combinaties	12	6
Totaal	100	100

Bron: SCOOP, SRZ-enquête (2004).

De trek uit de Randstad naar Schouwen-Duiveland geldt sterker voor recente nieuwkomers (67%) dan voor eerdere nieuwkomers (57%). Uit de rest van Nederland komen hier juist minder recente nieuwkomers (27%) dan eerdere nieuwkomers (36%) naar toe. Voor Zeeland als geheel blijken eerdere en recente nieuwkomers weinig te verschillen in hun vorige woonplaats.

Verder valt op dat een deel van de nieuwkomers terugkomer is, omdat men eerder in Zeeland heeft gewoond. Voor Zeeland (24%) geldt dit sterker dan voor Schouwen-Duiveland (17%). Vooral recente nieuwkomers hebben zich vaker hergevestigd. De band met de roots blijkt een belangrijk vestigingsmotief zoals de WZ-enquête laat zien (tabel 2.2). Uit een scala van twintig vestigingsmotieven worden hier de belangrijkste genoemd. Voorop staan het vinden van rust en ruimte en de betrokkenheid bij (schoon)familie in Zeeland en Schouwen-Duiveland. Voor Zeeland als geheel speelt ook werkgelegenheid een belangrijke rol, voor Schouwen-Duiveland minder. Vestigingsfactoren als het vinden van goedkope woningen en natuur en landschap zijn minder vaak als belangrijk genoemd.

Tabel 2.2 Belangrijkste vestigingsmotieven van recente nieuwkomers in Zeeland en op Schouwen-Duiveland (%)

Vestigingsmotief	Zeeland (n = 2430)	Schouwen-Duiveland (n = 283)
Rust en ruimte	20	22
Anders of dichterbij werk	16	Minder belangrijk: 8
Ik of partner komt uit Zeeland	15	10
Familie of vrienden in de buurt	13	16

Bron: SCOOP, WZ-enquête (2004).

Wanneer de verschillende vestigingsmotieven worden gegroepeerd in vier categorieën dan blijkt ook dat de woonomgeving en sociale redenen doorslaggevend zijn en werk en woning niet.

Tabel 2.3 Categorieën van vestigingsmotieven van recente nieuwkomers in Zeeland en op Schouwen-Duiveland

Vestigingscategorie	Zeeland (n = 2430)	Schouwen-Duiveland (n = 283)
Werk en studie	17	8
Woning	11	12
Woonomgeving	39	50
Sociale reden	33	30
Totaal	100	100

Bron: SCOOP, WZ-enquête (2004).

2.5 Betrokkenheid bij woonomgeving in Zeeland

Hiervoor is aangegeven dat de woonomgeving een belangrijke vestigingsfactor is. De vraag is nu hoe verbonden men zich met de woonomgeving voelt. Hiervoor is een olopende schaal gemaakt, beginnend bij het niveau van de straat, naar de gemeente en eindigend bij de regio (tabel 2.5). Bewoners voelen zich redelijk verbonden met hun woonomgeving, maar hun verbondenheid is afhankelijk van de schaal en de vestigingsduur. Naarmate de schaal groter wordt, neemt de verbondenheid toe. Verder is verbondenheid op alle niveaus groter naarmate men langer in het gebied woont, behalve dat eerdere nieuwkomers en autochtonen zich evenveel met hun straat verbonden voelen. Voor Schouwen-Duiveland geldt hetzelfde beeld.

Tabel 2.4 Verbondenheid met de woonomgeving in Zeeland (gemiddelde 5-schaal van -2: 'helemaal niet' tot en met +2: 'helemaal wel')

Vestigingsduur schaal	Autochtonen	Eerdere nieuwkomers	Recente nieuwkomers	Totaal
Straat	0,79	0,79	0,48	0,75
Gemeente	1,20	1,02	0,67	1,08
Regio	1,29	0,90	0,68	1,14

Bron: SCOOP, SRZ-enquête (2004).

De eerdere gedachte dat nieuwkomers zich meer verbonden zouden voelen met regionale zaken blijkt dus niet uit deze resultaten, want de recente nieuwkomers voelen zich relatief minder verbonden. Wel blijkt de verbondenheid toe te nemen naarmate men er langer woont. Mogelijk hangt de geringe verbondenheid samen met de energie die men de eerste jaren aan het vestigen kwijt is. Een andere mogelijkheid is dat de verschillende achtergrond tot meer of minder verbondenheid leidt. De data kunnen hier maar beperkt uitsluitsel over geven, behalve wat mensen aan hun woonomgeving bindt (tabel 2.5).

Tabel 2.5 (Zeer) belangrijke bindingsfactoren met de woonomgeving in Zeeland (%)

Vestigingsduur Bindingsfactor	Autochtonen	Eerdere nieuwkomers	Recente nieuwkomers	Totaal
Ruimte & rust	87	90	88	88
Voorzieningen	81	78	76	79
Mensen in de buurt	69	69	73	69
Vrienden	69	62	60	66
Familie	72	55	44	63
Werk	66	56	45	61

Bron: SCOOP, SRZ-enquête (2004).

Autochtonen en nieuwkomers vinden vaak dezelfde factoren belangrijk. Ruimte, rust en de beschikbaarheid van voorzieningen scoren het hoogst. Het belangrijkste verschil tussen autochtonen en nieuwkomers is dat de eerste groep veel meer belang hecht aan de aanwezigheid van familie en werkgelegenheid dan de laatste groep. Gezien het geboren en getogen zijn, is dat niet zo vreemd. Opvallend is dat de beschikbaarheid van werk maar voor de helft van de nieuwkomers van belang is. Aangezien er in toenemende mate werkende nieuwkomers komen wonen, kan dit betekenen dat het om pendelende nieuwkomers gaat. De resultaten voor Schouwen-Duiveland zijn hetzelfde, zowel qua (on)belangrijke bindingsfactoren als qua (beperkte) verschillen tussen autochtonen en nieuwkomers.

Verder blijkt dat de belangrijkste voorzieningen waarvan bewoners er in de toekomst meer willen zien openbaar vervoer, natuur en woningen zijn. Autochtonen zien liever meer woningen dan recente nieuwkomers (tabel 2.6). Voorzieningen van belang voor de sociale structuur (zorg, cultuur, festivals) en werkgelegenheid krijgen van elke bevolkingsgroep ongeveer evenveel prioriteit.

Tabel 2.6 Voorzieningen in de regio die meer worden gewenst in Zeeland (%)

Vestigingsduur Voorziening	Autochtonen	Eerdere nieuwkomers	Recente nieuwkomers	Totaal
Openbaar Vervoer	52	56	48	53
Natuur	46	53	51	49
Woningen	42	37	29	39
Zorg	31	30	28	30
Cultuur	22	25	29	24
Festivals	26	20	24	24
Toerisme	24	23	23	24
Werk in (haven)industrie	23	23	19	23

Bron: SCOOP, SRZ-enquête (2004).

Voor Schouwen-Duiveland blijken de verschillen tussen autochtonen en nieuwkomers groter te zijn. Autochtonen wensen vaker meer woningen, zorgvoorzieningen, festivals en werk in de (haven)industrie. Nieuwkomers wensen daarentegen vaker meer natuur en cultuur.

Een van de verwachtingen in hoofdstuk een was dat autochtonen en nieuwkomers op een verschillende manier lokaal actief zouden zijn als vrijwilliger. De vraag is of dit klopt. Uit de resultaten (tabel 2.7) blijkt dat autochtonen en eerdere nieuwkomers even vaak een bijdrage als vrijwilliger leveren. Recente nieuwkomers zijn minder actief.

Tabel 2.7 Deelname en type vrijwilligerswerk in Zeeland (%)

Vestigingsduur Type	Autochtonen	Eerdere nieuwkomers	Recente nieuwkomers	Totaal
Regelmatige bijdrage	22	24	15	22
- Bestuurlijk	27	34	34	30
- Leidinggevend en organisatorisch	25	25	23	25
- Uitvoerend	48	41	43	45
Totaal	100	100	100	100

Bron: SCOOP, SRZ-enquête (2004).

De vraag is of de mindere bijdrage vooral door de recente vestiging komt of ook door bijvoorbeeld de achtergrond van deze nieuwkomers. Zij hebben namelijk vaker dan de eerdere nieuwkomers betaald werk en jonge thuiswonende kinderen, waardoor ze mogelijk minder tijd hebben.

Kijken we naar het type vrijwilligerswerk dat ieder verricht, dan blijken nieuwkomers vaker bestuurlijk werk te verrichten en autochtonen iets vaker uitvoerend werk. Autochtonen blijken vaker actief als vrijwilliger bij een kerkelijke of levensbeschouwelijke organisatie, de verzorging van ouderen, zieken en gehandicapten of bij een sportvereniging. Eerdere nieuwkomers zijn ook vaker actief bij de eerste twee typen activiteiten. Er is geen verschil in vestigingsduur bij de vrijwilligers die actief zijn in de politiek of voor natuur en landschap. De resultaten op Schouwen-Duiveland komen qua mate van activiteit en vestigingsduur van de bevolking overeen met de resultaten van de hele provincie. Ook hier verrichten recente nieuwkomers minder vrijwilligerswerk.

2.6 Conclusies

Nieuwkomers blijken vaker hoger opgeleid en elders werkzaam dan de autochtone bevolking. Voor veel nieuwkomers betekent het wonen op het platteland allereerst het vinden van rust en ruimte, men is minder actief in het zoeken van een nieuwe structuur. Bij moderne vormen van sociale cohesie valt vooral de trots op de gemeente op en dat geldt zowel voor autochtonen als voor nieuwkomers.

Op basis van de Zeeuwse gegevens blijkt dat nieuwkomers vaker thuiswonende kinderen hebben, hoger opgeleid zijn en voor hun werk naar elders pendelen. Dit laatste geldt het sterkst voor Schouwen-Duiveland. De belangrijkste motieven zijn ook hier het vinden van rust en ruimte en het dichterbij familie of vrienden wonen. Vooral onder recente nieuwkomers blijkt een deel een terugkomer te zijn.

Autochtonen voelen zich zowel meer met hun straat, hun gemeente als met hun regio verbonden. Nieuwkomers voelen zich op alle niveaus minder gebonden. Wel neemt de verbondenheid toe naarmate men er langer woont. Verder blijken autochtonen en eerdere nieuwkomers even vaak een bijdrage als vrijwilliger leveren. Recente nieuwkomers zijn minder actief. Uit de gegevens valt niet af te leiden of dit door de persoonlijke situatie komt of doordat het aanbod aan vrijwilligerswerk minder aansluit.

3. Nieuwkomers in Reeuwijk en Schouwen-Duiveland

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op het beeld van nieuwkomers in Reeuwijk en Schouwen-Duiveland volgens de geïnterviewde sleutelpersonen. Dit zijn autochtonen, omwonenden (Reeuwijk) en eerdere nieuwkomers. Reeuwijk is een voorbeeld van een landelijke gemeente midden in het Groene Hart van de Randstad. Schouwen-Duiveland is een voorbeeld van een landelijke gemeente met veel toerisme. In de volgende paragrafen belichten we kort de geschiedenis van beide gemeenten (paragraaf 3.2). Vervolgens schenken we aandacht aan wie als nieuwkomer worden gezien en wie niet (paragraaf 3.3). Daarna gaan we op het profiel van de nieuwkomers in. Waarin vallen ze op ten opzichte van de autochtonen in Reeuwijk (paragraaf 3.4) en Schouwen-Duiveland (paragraaf 3.5)? Wat is hun bijdrage aan natuur en landschap en andere lokale zaken (paragraaf 3.6 en paragraaf 3.7)? Het hoofdstuk sluit af met een aantal conclusies (paragraaf 3.8).

3.2 Achtergrond

Reeuwijk

De gemeente Reeuwijk is gelegen midden in het Groene Hart ten noorden van Gouda. Een kleine blik in de historie laat zien dat het grondgebied van de gemeente Reeuwijk in de elfde en twaalfde eeuw in cultuur is gebracht door ontginning van het toen aanwezige moerasbos. Nadien ontstonden in het gebied kleine woonkernen rondom een kerkje of bij een belangrijke brug. Verder ontstond er langs de uitgestrekte polderwegen een agrarisch georiënteerde lintbebouwing. Tegenwoordig bestaat de gemeente uit de kernen Waarder, Driebruggen, Sluipwijk, Reeuwijk-Brug, Reeuwijk-Dorp en Tempel. Voor dit onderzoek hebben wij ons gericht op de kernen die in het hart van de gemeente liggen: Sluipwijk in het oosten aan de plassen, Reeuwijk-Brug in het midden en Reeuwijk-Dorp in het westen. De centrale plek van het dorp is Reeuwijk-Brug.

Reeuwijk ligt enkele meters beneden NAP en wordt gekenmerkt door het veenweidelandschap en veenplassen, ontstaan door de winning van turf. Een kwart van de oppervlakte van de gemeente bestaat uit water (12 van de 50 km²). Wanneer we alleen naar het aantal hectares land kijken, dan valt het agrarische karakter op (88%). Beeldbepalend zijn de lintbebouwing met erfbeplanting, de wegbepanting en struiken en bomen op de resten van de smalle stroken land waarop de turfmakers hun bagger tot turf lieten drogen, de zogeheten 'zetwallen'. Sinds het einde van de turfwinning in de jaren twintig heeft het gebied naast de woonfunctie vooral een recreatieve functie gekregen. Verder kent het gebied belangrijke natuurwaarden. De meer oostelijk gelegen plassen zijn als natuurgebied bewaard gebleven. In de brede rand van riet en lisdodde broedden vele paren watervogels. Deze zijn echter verdwenen door de toegenomen recreatiedruk in de vorm van vele boten en het veranderde gebruik van veel eilanden en vaste oevers. Zo hebben siertuinen de moestuinen en graslandjes vervangen en deden allerlei, op zich heel fraaie, uitheemse bomen hun intrede. Opgroeiende bomen zetten het riet in de schaduw. Riet kan daar slecht tegen en verdwijnt op den duur. Daarmee verdwijnen niet alleen de in het riet broedende vogelsoorten, maar ook de beschermende kragen om de oevers, aldus de informatie van de gemeentelijke website (www.reeuwijk.nl).

Reeuwijk lijkt qua veranderingen in het aantal inwoners een oase van rust in de Randstad. Het telde in 2005 12.829 inwoners, net zo veel als in 1975 (13.109 inwoners). Wel verandert de bevolking door mensen die zich vestigen en anderen die vertrekken. De afgelopen vijftien jaar vestigden zich jaarlijks gemiddeld 434 mensen.¹ In de afgelopen tien jaar is het aantal huizen iets gegroeid door nieuwbouw in de kernen (van 4.577 naar 4.931 woningen). De vraag die opkomt is of de verstilde sfeer tot hogere huizenprijzen heeft geleid. Tussen 2000 en 2005 steeg de WOZ-waarde van de huizen in Reeuwijk met 150% (evenals als in Schouwen-Duiveland). De gemiddelde WOZ-waarde ligt met 312.000 in 2005 ruim boven het Nederlands gemiddelde en het gemiddelde van de Randstad (www.cbs.nl). Verder zijn er weinig huurwoningen (25% tegenover landelijk gemiddeld 48%). Kortom Reeuwijk is qua beschikbare huizen een dure gemeente (geworden). Voor sommige politieke partijen leidt dit tot de constatering dat het woningbeleid steeds meer op mensen uit de regio is gericht, waardoor Reeuwijkers en hun kinderen moeten vertrekken naar goedkopere locaties elders (www.pvda-groenlinks-reeuwijk.nl).

¹ Gegevens van de gemeente Reeuwijk, afdeling burgerzaken.

De vraag is of Reeuwijkers zowel de bestaande woningen als nieuw te bouwen woningen moeilijker kunnen krijgen dan nieuwkomers. Voor bestaande woningen - zoals in Sluipwijk - bestaat geen vestigingsbeleid en zijn er meer kansen voor nieuwkomers. Nieuwkomers wonen deels ook in Reeuwijk-Brug en Reeuwijk-Dorp, waar extra huizen zijn gebouwd. Bij nieuwbouwwoningen speelt de vervanging van Reeuwijkers door nieuwkomers volgens een gemeenteambtenaar niet of nauwelijks. Hij verwijst hierbij naar de criteria waaronder onlangs nieuwbouwwoningen zijn toegewezen (woning achterlaten, in Reeuwijk werkzaam, minstens zes van de afgelopen tien jaar in het bevolkingsregister zijn opgenomen).

De werkgelegenheid in Reeuwijk betreft voor twee derde commerciële dienstverlening en voor een vijfde industrie. Er is weinig niet-commerciële dienstverlening en landbouw. Reeuwijk valt qua werkgelegenheid op doordat het meer commerciële dienstverlening en minder niet-commerciële dienstverlening heeft ten opzichte van de landelijke gemiddelden (respectievelijk 40 en 35%). Mogelijke verklaringen voor het grote aandeel van de commerciële dienstverlening in de werkgelegenheid kunnen met de Randstedelijke agglomeratie, goede bereikbaarheid en daarnaast ook met lokale factoren zoals innovatiegeneigdheid samenhangen. Zo is buurgemeente Bodegraven al een paar keer de zakenstad van Nederland geweest.

Kijken we naar de werkgelegenheid in de landbouw en recreatie, relevant voor het buitengebied, dan tellen we in 2005 168 agrarische bedrijven. De meeste ondernemers hebben het bedrijf als hoofdactiviteit (88%). Twee derde van de bedrijven had (melk)veehouderij, een derde tuinbouw. Over de werkgelegenheid in de recreatie hebben wij weinig gegevens. Op basis van de beschikbare voorzieningen valt echter aan te nemen dat het aantal arbeidsplaatsen klein is. Zo is er betrekkelijk weinig verblijfsrecreatie (behoudens een camping).

Op grond van bovenstaande ontstaat het beeld van een waterrijke commercieel dienstverlenende en agrarische gemeente onder de rook van de stad. Het nieuwkomerprofiel lijkt niet sterk aanwezig, terwijl de gesprekken anders uit zullen wijzen. Het nieuwkomerfenomeen blijkt in Sluipwijk bijvoorbeeld al ruim een generatie terug te zijn gestart. De reden hiervoor is dat de gesprekken mede vanuit een historisch bewonersperspectief zijn gevoerd.

Schouwen-Duiveland

Schouwen-Duiveland is het meest noordelijke eiland van de provincie Zeeland. De geschiedenis staat in het teken van water en de strijd tegen de zee. Inpolderingen en dijkdoorbraken hebben elkaar altijd afgewisseld. De kreken en welen in het landschap markeren waar de strijd tegen het water werd verloren (www.plattelandschouwen-duiveland.nl). Schouwen-Duiveland is geen eiland meer. De Brouwersdam (1972) en Grevelingendam (1965) verbinden het immers met Goeree-Overflakkee en de Oosterscheldekering (1986) en Zeelandbrug (1965) vormen verbindingen met Noord-Beveland (www.schouwen-duiveland.nl). Er heerst echter nog steeds een 'eilandgevoel'. Je woont 'op' en niet 'in' Schouwen-Duiveland. Dit komt vooral door de directe nabijheid van water. Vanaf bijna ieder punt op het eiland ligt groot water binnen een afstand van vijf kilometer.

Nog steeds speelt de landbouw een belangrijke rol, vooral in landschappelijke zin. Twee derde van het landoppervlak is in agrarisch gebruik en betreft vooral akkerbouw. Ook in economische zin heeft de landbouw nog betekenis. Er zijn nog zo'n 400 agrarische bedrijven waar ruim 1.000 mensen werken (www.cbs.nl). De meeste ondernemers hebben het bedrijf als hoofdactiviteit (86%). Daarnaast bestaat bijna een vijfde van het landoppervlak uit natuur en recreatie. Deze bestaat vooral uit strand en het grootste bos van Zeeland, de Boswachterij Westenschouwen. Aan natte natuur geen gebrek. Bekend zijn nationaal park Oosterschelde in het zuiden en het Grevelingenmeer in het noorden. Al het grote water is Natura 2000-gebied.

De ontsluiting van het eiland betekende een grote stimulans voor recreatie. Jaarlijks bezoeken vele toeristen en dagjesmensen Schouwen-Duiveland. Grootschalige recreatie is geconcentreerd in de Kop van Schouwen (Burgh Haamstede en Renesse), bij Scharendijke, Brouwershaven en Bruinisse. Op het platteland bieden veel agrarische bedrijven overnachtingsmogelijkheden. Veel mensen vinden een baan in de recreatie, dat onderdeel is van de commerciële dienstverlening (49%). Daarnaast is de niet-commerciële dienstverlening (25%) een belangrijke economische sector. Het aantal banen in de gemeente zelf is echter relatief klein. Er is een grote arbeidspendel naar andere gemeenten.

Het forenzen is een prijs die de meeste werknemers graag betalen voor het kunnen wonen in de rust, ruimte en aanwezige natuur van het Zeeuwse platteland. Deze factoren, in combinatie met de gunstige ligging ten opzichte van de Zuidvleugel van de Randstad en de verbeterde infrastructuur, maken Schouwen-Duiveland tot een aantrekkelijke vestigingslocatie voor

nieuwkomers (zie hoofdstuk 2). Dit betreft zowel vutters en gepensioneerden als gezinnen. De aanwezigheid van de nieuwkomers verschilt per kern. Het totaal aantal inwoners en woningen is tussen 1996 en 2006 licht toegenomen (inwoners: 32.339 - 34.435, woningen: 14.064- 15.076).

De gemeente Schouwen-Duiveland heeft 17 kernen, waarvan Zierikzee de grootste is. Hier woont ruim 30% van de totale bevolking. De kernen verschillen in grootte, demografische, sociale, ruimtelijke en economische structuur. De rest van de kernen kan vooral als landelijk worden getypeerd, veelal in een agrarische omgeving. Bijzondere woonmilieus zijn te vinden in het noorden (Grevelingenhout), het westen (Nieuw-Haamstede en Westenschouwen) en in het oosten (Schuddebeurs).

Relatief veel kernen worden gekenmerkt door nieuwkomers. In Renesse en Kerkwerpe komt (meer dan) de helft van buiten het dorp, in Nieuwerkerk en Noordwelle een derde. Ook Bruinisse, Schuddebeurs en Ouwkerk hebben veel nieuwkomers. Het zijn vooral jonge gezinnen die naar Schouwen-Duiveland komen. Ouwkerk is vooral in trek bij ouderen. In de meeste kernen worden nieuwkomers volgens de Sociale Structuurschets Schouwen-Duiveland snel opgenomen in de gemeenschap (zie ook hoofdstuk 2).

Nieuwkomers zijn zowel binnen de kernen als in het buitengebied te vinden. Vooral woningen buiten de bebouwde kom zijn geliefd bij nieuwkomers. Zo'n kwart van de woningen op Schouwen-Duiveland ligt in het buitengebied. In sommige kernen overstijgt dit aantal zelfs dat van de woonkern (Burgh Haamstede en Renesse; www.schouwen-duiveland.nl). De WOZ-waarde bedroeg in 2005 209.000 euro (www.cbs.nl). Dit is hoger dan het Nederlandse gemiddelde, maar lager dan in de Randstad. Ook op Schouwen-Duiveland, lijkt het voor jongeren een probleem om een betaalbare woning te vinden. De nieuwkomers zijn kapitaalkrachtiger. Daarom is er door de gemeente speciaal voor jongeren de starterslening ontwikkeld, die de woonlasten van de eerste koopwoning voor starters met lage inkomens verlaagt. Er is voor bestaande koopwoningen geen vestigingsbeleid.

Recreatie speelt in de meeste kernen een belangrijke rol. Bijna alle kernen hebben meerdere campings en recreatiewoningen. Het aantal kampeerplaatsen overstijgt de 15.000, terwijl het aantal recreatiewoningen boven de 3.500 uitkomt. In Brouwershaven en Noordwelle zijn er bijna net zo veel tweede als eerste woningen. Veel kernen zien hun inwoneraantal in de zomermaanden verdrievoudigen.

3.3 Wie wordt als nieuwkomer gezien?

In hoofdstuk twee blijkt dat naarmate de vestigingsduur langer is, het onderscheid tussen autochtoon en nieuwkomer kleiner wordt. Een definitie van tien jaar of korter gevestigd zijn, blijkt te arbitrair als we naar de gesprekken kijken. Daaruit valt op te maken dat vanuit verschillende optieken iemand wel of niet als een nieuwkomer wordt gezien. De definitie is vrij subjectief. Een aantal factoren speelt daarbij een rol.

Ten eerste geldt vanuit wiens perspectief wordt gesproken. Autochtonen lijken een andere definitie te hebben dan nieuwkomers of bezoekers van het dorp.

'Als iemand hier 60 jaar woont, dan vindt hij iemand die hier 30 jaar terug is komen wonen een nieuwkomer.'

'Als ik met Reeuwijkers praat dan maken ze al een onderscheid tussen de drie delen van Reeuwijk. Verhuis je naar een ander deel dan ben je een nieuwkomer. Een wat ruimere benaming is of je uit de buurt komt, dat wil zeggen uit deze of uit een buurgemeente op het platteland. De stad Gouda valt hierbuiten.'

'Iemand die van buiten het eiland komt, is een nieuwkomer. Helemaal als deze van buiten Zeeland komt.'

Het beeld dat hieruit opdoemt is dat autochtonen een beperktere definitie hanteren en dus iemand sneller als een nieuwkomer zien dan de anderen doen. Het onderscheid van het traditionele dorp en de mate van lotsverbondenheid dat nog vooral onder de autochtonen voorkomt, lijkt hierbij een rol te spelen.

Het tweede onderscheid betreft de mate van integratie. Mensen kunnen bijvoorbeeld na een jaar al niet meer als nieuwkomer worden gezien, maar ook na 20 jaar nog als nieuwkomer worden beschouwd. Iemand kan zichzelf als nieuwkomer beschouwen, maar de omgeving niet en andersom. Dit heeft met verschillende aspecten te maken. Belangrijke elementen zijn de hechtheid van een gemeenschap, maar ook de energie die een nieuwkomer steekt om aan de lokale activiteiten mee te doen. Ook de grootte van het dorp en de aanwezigheid van andere nieuwkomers spelen mee.

Het derde onderscheid is of iemand in het centrum van de gemeente of in het buitengebied gaat wonen en de mate van concentratie van nieuwkomers. In het centrum wonen vooral jongeren en ouderen die voor de goedkopere

nieuwbouw woningen en de voorzieningen komen. Hiervan is een klein deel nieuwkomer. In het buitengebied wonen meer nieuwkomers. Het onderscheid dat hier speelt is of nieuwkomers een substantieel deel en soms zelfs een meerderheid van de bevolking uit maken of slechts een kleine minderheid. Voorbeelden van een substantieel deel tot meer dan de helft is de kern Sluipwijk in Reeuwijk en de dorpen Renesse, Kerkwerwe, Nieuwerkerk en Noordwelle op Schouwen-Duiveland. Voorbeelden van eenlingen die als nieuweling een hechte gemeenschap binnenkomen zijn te vinden in het buitengebied van Reeuwijk-Dorp en in Oosterland op Schouwen-Duiveland.

3.4 Nieuwkomers in Reeuwijk

Nieuwkomers in het buitengebied van Reeuwijk (Reeuwijk-Dorp en Sluipwijk) vallen op door hun leeftijd. Ze behoren eerder tot de groep volwassenen van rond de veertig jaar dan dat ze jongere of oudere zijn zoals de nieuwkomers in het centrum van Reeuwijk-Brug. In Sluipwijk heeft de groep volwassenen van middelbare leeftijd geen jonge schoolgaande kinderen, vanwege het ontbreken van een school en andere voorzieningen. Verder blijkt geld het belangrijkste toegangsmiddel tot het gebied te zijn:

'Het kenmerk van de nieuwkomers hier in Sluipwijk is dat ze veel geld hebben en hoogopgeleid zijn. De autochtonen zijn van oudsher arm. Je had hier vroeger veenarbeiders voor het turfsteken. Hun bazen woonden toen in Gouda. Nu is het omgekeerd: de rijkere komen hier naar toe, veranderen de arbeiderswoningen in villa's en rijden in dure auto's. Zij werken elders of zijn met pensioen.'

'Nieuwkomers in het buitengebied? Die moeten geld hebben. Vaak kopen ze een boerderij van 1 miljoen, gooien het plat en bouwen opnieuw voor 1 miljoen. Daarna gaat het onderhoud verloederen. Nieuwkomers maken geen probleem van de beperkte voorzieningen. Vroeger waren er op Reeuwijk-Dorp winkels.'

Verder vallen nieuwkomers op doordat ze doorgaans banen voor hoger opgeleiden in de omringende steden hebben ('wel ambtenaren, geen timmerlui').

Veel nieuwkomers hebben zich al geruime tijd geleden in Reeuwijk gevestigd. Dit betreft vooral de villabewoners in Sluipwijk. Zij kochten in de

afgelopen veertig jaar een arbeidershuisje aan het water en herbouwden dit naderhand. Veel arbeiders verhuisden op oudere leeftijd naar Gouda in verband met de daar aanwezige betere voorzieningen. In het agrarische buitengebied van Reeuwijk-Dorp is de komst van nieuwkomers meer recent. Hier kopen nieuwkomers de boerderijen van autochtonen.

Hiervoor is al genoemd dat de nieuwkomers in het buitengebied doorgaans rijker, hoger opgeleid en vaker elders werkzaam zijn dan de autochtone bevolking. Jongeren, evenals hun ouders geboren in Sluipwijk, vertrekken naar Reeuwijk-Brug, want de huizen in Sluipwijk zijn voor starters niet te betalen. Toch houden ze wel een band met de buurt waar ze geboren zijn:

'Wij hebben hier een eigen PKN-kerk met 125 leden, maar ruim de helft komt uit Reeuwijk-Brug. Daar is ook een PKN-kerk, maar de mensen blijven na hun verhuizing uit de buurt deze kerk trouw. Nieuwkomers in Sluipwijk gaan vrijwel nooit hier naar de kerk; de meeste kerkmensen zijn autochtoon.'

'Het zijn gescheiden werelden. Nieuwkomers zie je bij de Rotary en de Lyons club die hun wortels buiten deze gemeente hebben. Daar komen geen autochtonen. Nieuwkomers sturen hun kinderen ook vaker naar de openbare school. Qua sportverenigingen vind je nieuwkomers bij hockey en tennis; autochtonen bij voetbal en korfbal.'

Andere verenigingen waar nieuwkomers in participeren zijn cultuurhistorisch van aard. De verschillende deelname aan religie en het gesegregeerde verenigingsleven lijken dus een belangrijke bron van onderscheid te zijn. Anderzijds wordt ook aangegeven dat er moeilijker een onderscheid op basis van twee verschillende groepen te maken valt, omdat nieuwkomers de boventoon zijn gaan voeren. Dit betreft vooral de buurten in Sluipwijk en Reeuwijk-Brug waar al geruime tijd nieuwkomers naartoe zijn getrokken en autochtonen een minderheid zijn geworden:

'Als mensen heb je niet zoveel met elkaar in Sluipwijk. Ieder woont hier afzonderlijk. Het is hier geen buurt, al doen we in deze straat (met rijtjeshuizen en bungalows) wel af en toe dingen met elkaar.'

'In Reeuwijk-Dorp zijn nog wel veel autochtonen en bestaat er nog een binding met het dorp. Mensen die naar elders zijn getrokken, willen daar

terugkomen als ze een huis kunnen krijgen. Bij de nieuwbouw in Reeuwijk-Dorp zag je eerst mensen uit Reeuwijk-Dorp ernaartoe trekken en vervolgens mensen die naar Reeuwijk-Brug waren verhuisd en nu weer kans zien om terug te keren.'

In dit opzicht lijkt het nieuwkomerfenomeen dus deels van tijdelijke aard en vooral relevant voor gebieden waar de agrarische structuur in een snel tempo afbrokkelt. Blijken er maar enkele nieuwkomers te zijn, dan past men zich aan (of vertrekt weer). Zo worden in Reeuwijk-Dorp, waar nieuwkomers nog een minderheid vormen, vooral gemengde verenigingen gezien.

3.5 Nieuwkomers op Schouwen-Duiveland

Schouwen-Duiveland heeft relatief veel nieuwkomers. Zo'n 40% van de bevolking is een eerdere of recente nieuwkomer (zie hoofdstuk 2). Sommige nieuwelingen stammen uit de tijd van de aanleg van de Deltawerken, andere zijn recentelijk hier komen wonen. Het zijn zowel ouderen als gezinnen die zich hier vestigen. De geïnterviewden hebben het idee dat het bij de ouderen om wat meer bemiddelde huishoudens gaat. De meeste dorpen hebben een basisvoorzieningenniveau dat mede in stand wordt gehouden door de toeristen. Hierdoor zijn de meeste kernen geschikte woonlocaties voor gezinnen. Een klein deel van de nieuwkomers start een eigen bedrijf, soms in een vrijkomend agrarisch gebouw. In Sirjansland is een kassencomplex ontwikkeld, waar onder andere Westlanders naartoe zijn gegaan.

Schouwen-Duiveland heeft alleen kleine kernen, met uitzondering van Zierikzee. De kernen vormen over het algemeen een hechte gemeenschap. Nieuwkomers weten meestal 'waar ze aan beginnen' en proberen hun weg te vinden in de sociale structuren. Dit gebeurt vooral via sport- en cultuurverenigingen, maar bijvoorbeeld ook via lokale feesten. 'Degenen die dat niet doen, vertrekken meestal na verloop van tijd weer.' Acceptatie heeft vooral te maken met het feit of iemand meedoet met de lokale activiteiten en gewoonten. 'Het is een ongeschreven wet dat je je aanpast aan het dorpsleven.' Het wordt bijvoorbeeld erg gewaardeerd als producten op de boerderij en/of bij de lokale middenstand worden gekocht. Het type nieuwkomer dat hier komt, wil over het algemeen ook graag contact en deelnemen aan de sociale structuur. Ze worden in de diverse kernen gemakkelijk opgenomen. Nieuwkomers zijn niet een fenomeen van de laatste tijd. In de meeste kernen is ook al een behoorlijk aantal aanwezig. Op

Schouwen-Duiveland lijkt dit juist de integratie te bevorderen. De gemeente organiseert twee keer per jaar een ontmoetingsdag voor de nieuwe inwoners. Diverse organisaties presenteren zichzelf en maken de nieuwelingen een beetje wegwijs. Het feit dat de dag steeds druk wordt bezocht, bewijst dat er een zekere behoefte is aan een dergelijk integratiehulpmiddel.

Toch zijn er hier en daar ook wel verschillen waar te nemen. Zo wordt de golfbaan in Bruinisse hoofdzakelijk door nieuwkomers bezocht. Ook tennis is een sport die vooral door de 'importbevolking' wordt beoefend. Schouwen-Duiveland is een trekpleister voor kunstenaars aan het worden, onder andere door het jaarlijks terugkerende kunstinitiatief Kunstschouw. Dit zijn over het algemeen mensen van buiten de gemeente.

3.6 Bijdrage van nieuwkomers in Reeuwijk

De bijdrage van nieuwkomers in Reeuwijk is uitgesplitst naar enerzijds de lokale besturen en anderzijds hun bijdrage aan het landschapsbeheer. De ervaringen uit de gesprekken leert dat er moeilijk een onderscheid tussen nieuwkomers en autochtonen is aan te brengen wat betreft hun participatie in lokale besturen. Zij worden als net zo actief beoordeeld als de mensen die er altijd hebben gewoond. Echter, de participatie van zowel nieuwkomers en autochtonen aan besturen vloeit vaak voort uit hun betrokkenheid bij hun eigen verenigingen. Beide groepen zitten dus in specifieke sportverenigingen, alleen autochtonen in het kerkbestuur, alleen nieuwkomers in de Rotary club enzovoort.

Bij de deelname aan de gemeenteraad lijkt het tijdstip van vestiging wel een rol te spelen. Dit gebeurt eerder door mensen die er al lang wonen en bekend zijn bij hun medebewoners. Daarbij is de deelname aan de gemeenteraden mede afhankelijk van de bestuurlijke vaardigheden. Hier speelt het onderscheid tussen nieuwkomers en autochtonen echter niet. In de praktijk blijken politieke partijen die sterk op de leefbaarheid zijn gericht wel eerder autochtonen aan te trekken, terwijl de linkse partijen met een hoger cultuur- en natuurprofiel eerder nieuwkomers vinden.

De bijdrage van nieuwkomers aan het landschap is vrij divers. Landschap is echter wel een belangrijke vestigingsfactor. Mensen komen met veel belangstelling hier wonen:

'Zij komen voor het water. Men wil dan ook dat de oevers goed onderhouden worden. Wij hebben hier een onderhoudsplan voor

natuurvriendelijke oevers. Daar doet men aan mee, of men heeft er wat voor over om dit te laten doen. Men wil ook dat de waterkwaliteit verbetert. Daar denkt men als vrijwilliger over mee en er worden soms goede ideeën aangedragen.'

Er is echter ook een strijd over hoe je oevers moet beheren. Autochtonen hebben hier andere ideeën over dan nieuwkomers en vinden dat de laatstgenoemden het niet goed doen. Sommige nieuwkomers doen het oeverbeheer zelf, anderen laten echter bewust lokale aannemers het beheer doen. Nieuwkomers in het buitengebied brengen verder vaker kennis over landinrichting in en de wijze van communicatie naar de overheid. In fysieke zin lijkt hun bijdrage aan het buurtbeheer minder groot. Wel wordt de kanttekening gemaakt dat dit ook een kwestie van organisatie is:

'Ook nieuwkomers zijn actief in de weidevogelgroepen. Dit zijn in totaal 120 vrijwilligers uit alle lokale buurgemeenten. Dat is een gemêleerd gezelschap van mensen betrokken bij natuur. De weidevogelgroep loopt goed doordat het een afgebakende periode is in het voorjaar. Op de jaarlijkse natuurwerkdag komen families. Bij het knotten zie je vooral jonge bejaarden, maar dat werkt verplichtend.'

Doorgaans hebben ze echter ook hun handen vol aan het beheer van hun eigen huis en tuin:

'Zij komen soms naar een IVN-werkdag om advies te krijgen hoe ze hun eigen dingen (tuin, oever) moeten doen. Maar dat doet niet iedereen. Bij de recreatiewoningen en permanente woningen zie je de meest afschuwelijke tuinen. Men sloopt de vegetatie, legt een gazon aan dat om de twee weken wordt gemaaid, baggert de rietkragen aan de oever weg om een aanlegsteiger voor het bootje te krijgen en maakt er een stadstuin van met veel harde beschoeiing.'

Het idee om nieuwkomers in het buitengebied een welkomstpakket te geven voor het planten en onderhoud van bomen en onderhoud van oevers wordt daarom als een goede optie gezien.

Verder gebeuren veel werkzaamheden aan het landschap nog steeds door de boeren die dat van oudsher al deden:

'De autochtonen hechten aan de identiteit van het platteland. Er is een oprechte zorg over de toekomst van de landbouw. Onder de autochtonen is men verknocht aan het agrarisch natuurbeheer. Negentig procent van de boeren doet aan weidevogelbeheer en dat betekent ook minstens twee, drie vrijwilligers op het land om de vogels te tellen.'

Tegelijkertijd worden er ook pogingen tot integratie genoemd. Die lijken vooral bij het onderhoud van het landschap mogelijk:

'De twee Agrarische Natuurverenigingen zijn door boeren opgezet. Hiervan kunnen ook burgers lid worden en dat zijn vaak nieuwkomers. Zij brengen veel kennis in die bij landinrichtingsprojecten is ingezet, met name bij de natuurfunctie. Hun motief is het behoud van de woonomgeving. Voor hen is het ideale beeld daarvan: een boer, koeien in de wei en grutto's. De voorzitter van de twee Agrarische Natuurverenigingen is een boer. Bij een Agrarische Natuurvereniging is de secretaris een nieuwkomer.'

'Natuur en landschap vormen een verbindende factor. Staatsbosbeheer gaat aan de kant van Reeuwijk-Dorp natte natuur ontwikkelen. Dat moet zich echter nog uitkristalliseren. De burger hier wil het liever wat droger houden in verband met de recreatiemogelijkheden. Bovendien blijft men graag koeien in de wei zien.'

Pogingen van de gemeente om nieuwkomers meer te laten integreren zijn bij de geïnterviewden niet bekend of niet nodig geacht. Als een van de redenen is aangegeven dat de gemeente Reeuwijk zichzelf nog steeds als een plattelandsgemeente ziet. Dat zou betekenen dat men de mate van integratie niet als een probleem ziet. Anderzijds maken sommige geïnterviewden zich wel zorgen over het onderhoud van het landschap.

De vraag is of nieuwkomers tot specifieke veranderingen in het dorp en het gewenste beleid hebben geleid. Bekend is al dat de arbeiderswoningen in villa's zijn veranderd en dat de kerk geen ontmoetingsplek meer van de hele bevolking is. De vraag is natuurlijk of dit algemene trends zijn of dat die vooral door nieuwkomers worden veroorzaakt. Er wordt daarom wel een aantal nuances aangebracht:

'Er is veel overleg over het beheer van de plassen in het Overleg Toekomst Reeuwijkse Plassen (OTRP). Zo'n overleg is een goede

uitvinding, want er zijn veel groepen die tegendraads zijn. Als je naar de vergaderingen van het OTRP gaat dan is het voor de pauze steevast ruzie en zijn de issues doorgaans over de toenemende recreatiedruk en het beheer van de rietkragen. De slechte samenwerking tussen groepen was er ook al voordat er nieuwkomers kwamen. De bevolking is erg op zichzelf gericht. Een gebied als Sluipwijk met een paar honderd inwoners heeft drie ijsverenigingen!

Tegelijkertijd worden er wel ontwikkelingen gesignaleerd waar nieuwkomers zich specifiek op richten:

'Nieuwkomers komen voor de kwaliteit van de woonomgeving. Zij hopen dat zij de laatste zijn die binnenkomen en dat daarna de deur sluit. Zij komen voor rust, individueel genoeg en voor het wonen. Niet voor meer recreatie en economie. Bij de Verenigingen voor de Reeuwijkse Plassen wilde men ook dat hier geen buitenstaanders op mochten varen. Dat proces heeft men verloren. Maar de gemeente Gouda heeft 70.000 inwoners en die kunnen geen kano huren om op de Reeuwijkse Plassen te varen.'

'Nieuwkomers willen het graag dorps houden. Dat is kleinschalig, open, met water en niet te veel hoogbouw. Ze hebben moeite dat het dorp zich wil ontwikkelen. Willen geen bouwplannen. Maar als het de leefbaarheid direct ten goede komt, zoals het bouwen voor de eigen bevolking in Reeuwijk-Dorp, of het bouwen van appartementen hier op Reeuwijk-Brug dat aansluit bij de vergrijzing en de vraag om dicht bij de voorzieningen te wonen dan vindt men het goed.'

Daarnaast wordt de kanttekening gemaakt dat niet de nieuwkomers, maar de bezoekers voor veranderingen zorgen. De horeca en het ensemble van ondernemers verenigd in Struinen en Vorssen gaan meer profiteren van het toenemende aantal recreanten.

3.7 Bijdrage van nieuwkomers op Schouwen-Duiveland

Nieuwkomers zijn actief binnen verenigingen. Daarbij gaat het vooral om de sportverenigingen. Men gaat vaak specifiek op zoek naar passende organisaties en activiteiten. Nieuwkomers zijn wat minder actief in de lokale politiek, met uitzondering van de dorpsraden. De dorpsraden zijn een intermediair tussen de gemeente en de dorpsbewoners en maken zich sterk voor de dorpsbelangen. In de dorpsraden zitten redelijk veel nieuwkomers. Het is voor nieuwkomers moeilijker om verkozen te worden in de lokale politiek. Dat heeft vooral met bekendheid te maken en dat kost tijd.

Nieuwkomers brengen vaak nieuwe impulsen met zich mee, met name doordat ze uit een andere cultuur en (werk)omgeving komen en veelal ook een hogere opleiding hebben. Deze impulsen werken echter beperkt door in verenigingen en besturen daarvan. Dit heeft vooral met tradities te maken. Zowel autochtonen als nieuwkomers lijken de volgorde 'het komt op je weg, je hebt er belang bij, tijd voor en het wordt liefhebberij' hierbij nogal eens te doorlopen.

Op gebied van natuur en landschap zijn niet veel initiatieven opgezet door nieuwkomers. Er zijn wel nieuwkomers hierin actief. Activiteiten van nieuwkomers kunnen in twee typen worden verdeeld: (1) protesteren door *Not In My Backyard* (NIMBY)-acties, (2) bijdragen om de kwaliteit van het gebied te behouden of te verbeteren. Een voorbeeld van het eerste type is protest tegen economische ontwikkelingen. Voor veel nieuwkomers zijn de lokale economie en ontwikkelingen op de huizenmarkt van minder belang dan voor de autochtonen. Deze laatste groep wil wel woningen en werkgelegenheid, vooral voor hun kinderen. Wellicht is het voor nieuwkomers belangrijker om de authenticiteit te bewaren dan voor de autochtonen. Een sprekend voorbeeld van het tweede type is het project *Open Duinen* van de gelijknamige stichting. Dit is een initiatief van een nieuwkomer om in een particulier gebied de oorspronkelijke vegetatie in de duinen terug te krijgen.

Er lijkt verschil te bestaan tussen nieuwkomers in de kuststreek en nieuwkomers op het platteland. Zo is er in Westenschouwen een actiegroep tegen de bouw van nieuwe woningen geweest. Nieuwkomers op het platteland zijn echter niet zo snel met bezwaarschriften. Qua bijdrage aan natuur en landschap is er geen verschil tussen nieuwkomers aan de kust en het platteland opgemerkt.

Mensen zijn vooral bereid om zich voor natuur en landschap in te zetten als het hen zelf raakt. Bijvoorbeeld het eigen erf of de directe omgeving

verbeteren. Veel van hen hebben of krijgen daarbij ook oog voor grotere geheel. Stichting Landschapsbeheer Zeeland wordt vaak door nieuwkomers om advies gevraagd over streekeigen beplanting. Nieuwkomers zijn ook regelmatig aanwezig op de cursussen 'snoeien hoogstamfruitbomen' en 'Streekeigen erven in Zeeland'. Doordat veel oud-cursisten (zowel nieuwkomers als autochtonen) behoefte bleken te hebben aan meer informatie is Stichting Landschapsbeheer Zeeland het initiatief 'Buitenlui Actief' gestart. Dit project is in 2004 gestart. Het houdt onder meer in dat er enkele malen per jaar op iemands erf een rondleiding wordt gegeven. Daarbij wordt getoond wat de eigenaar zoal voor activiteiten onderneemt en/of elementen heeft ontwikkeld, zoals een helofytenfilter. Tevens komen er diverse onderwerpen aan de orde zoals boerentuinen, het herkennen van planten en het houden van dieren. Er heeft zich een hechte groep deelnemers ontwikkeld, die vanuit interesse en voor de gezelligheid komt. Men wisselt informatie uit en vraagt elkaar om advies. Voor nieuwkomers en autochtonen vormt het ook een manier om elkaar te leren kennen. Het zijn vooral wat oudere mensen die hieraan meedoen.

Bewoners van het buitengebied kunnen subsidie krijgen op de aanschaf van streekeigen beplanting. Zowel autochtonen als nieuwkomers maken gebruik van deze optie. Andere organisaties waar nieuwkomers te vinden zijn, zijn de Vogelwacht en Vereniging Stad en Lande van Schouwen-Duiveland. Deze laatste is vooral gericht op het behoud van cultuurhistorie.

Nieuwkomers en autochtonen staan soms verschillend tegenover het natuurbeleid. De eersten staan over het algemeen positief tegenover natuurontwikkeling. Autochtonen bekijken het wat vaker vanuit een agrarisch oogpunt. Ontpolderen is voor de autochtonen dan ook veel meer een emotionele aangelegenheid dan voor nieuwkomers.

3.8 Conclusies

Uit de gesprekken blijkt dat de definitie van een nieuwkomer vrij subjectief is. Wij onderscheiden drie factoren die daarbij een rol spelen. De eerste factor is vanuit wiens perspectief wordt gekeken. Autochtonen hanteren een beperktere definitie en zien iemand sneller als een nieuwkomer dan de anderen doen. De tweede factor is de inbreng van nieuwkomers. Dit is enerzijds afhankelijk van de bijdrage van nieuwkomers, maar anderzijds ook van de hechtheid van de gemeenschap waarin zij al of niet opgenomen worden. De derde factor is de mate van concentratie van nieuwkomers ten

opzichte van autochtonen een rol. Maken nieuwkomers een substantieel deel tot meer dan de helft van de inwoners uit of zijn zij slechts eenlingen? In dat laatste geval vallen zij meer op. In het eerste geval kan het ook tot twee gescheiden werelden leiden, maar dit is ook afhankelijk van de inzet van de gemeente om dit te vermijden en sociaaleconomische verschillen.

Nieuwkomers hebben veelal een hogere opleiding, zijn elders werkzaam en hebben meer geld. Dit laatste geldt vooral voor de nieuwkomers in Reeuwijk. In Reeuwijk zijn zij vooral van middelbare leeftijd, in Schouwen-Duiveland zowel van middelbare als van oudere leeftijd. Nieuwkomers zijn actief in het verenigingsleven, maar minder in het lokale beleid. Dit laatste geldt ook voor veel autochtonen, maar het korte tijdstip van vestiging vormt voor nieuwkomers een extra hindernis. Bij het verenigingsleven valt soms een segregatie tussen autochtonen en nieuwkomers op. Overheidspogingen tot meer integratie worden alleen door de gemeente Schouwen-Duiveland georganiseerd.

Het onderhoud van natuur en landschap lijkt in toenemende mate een verbindende schakel tussen autochtonen en nieuwkomers te vormen. Voor autochtonen draagt dit bij aan de leefbaarheid, voor nieuwkomers aan de kwaliteit van hun woonomgeving. Zowel nieuwkomers als allochtonen dragen bij aan het landschapsbeheer in verenigingsverband. De meeste energie gaat echter zitten in het onderhoud van de eigen woning en tuin. De interesse van nieuwkomers om meer met streekeigen beplanting te doen is groot. In Reeuwijk worden nieuwkomers hierover geïnformeerd door deel te nemen aan IVN-werkdagen. Op Schouwen-Duiveland geeft Stichting Landschapsbeheer Zeeland cursussen over het lokale landschapsbeheer.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Dit onderzoek is een verkenning van de rol van nieuwkomers in het landelijk gebied op basis van data en gesprekken met sleutelpersonen in de gemeenten Reeuwijk en Schouwen-Duiveland. Het geeft inzicht in belangrijke factoren voor nieuwkomers om zich betrokken te voelen bij hun gemeente en het landschap, en hun bijdrage hieraan.

Uit de gesprekken blijkt dat de definitie van een nieuwkomer subjectief is en afhankelijk is van of zij als anders worden ervaren. Nieuwkomers vestigen zich overal. In hoeverre economische motieven hierbij een rol spelen, valt op grond van onze casestudiegemeenten moeilijk te zeggen. In beide gemeenten ligt de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen boven het Nederlandse gemiddelde, in Reeuwijk ook boven de gemiddelde WOZ-waarde in de Randstad. Het wekt weinig bevreemding dat de nieuwkomers in het buitengebied van deze gemeenten volgens de geïnterviewden vaak meer geld hebben, hoogopgeleid en elders werkzaam zijn. Sommige nieuwkomers zijn niet nieuw, maar keren na een periode van afwezigheid terug naar hun geboortegrond, zo blijkt uit de Zeeuwse data. Nieuwkomers zijn actief in het lokale verenigingsleven, maar minder in het lokale beleid. Bij het verenigingsleven speelt soms een segregatie tussen autochtonen en nieuwkomers.

Voor veel nieuwkomers betekent het wonen op het platteland het vinden van rust en ruimte, de vlucht uit de bijenkorf. De vraag is wat men verder zoekt. Dat kan van plaats tot plaats verschillen. Een deel is hoofdzakelijk op zoek naar een mooie woonomgeving. In dit onderzoek zien de geïnterviewden deze nieuwkomers vooral aan de kust op Schouwen-Duiveland en aan de Reeuwijkse plassen. Een ander deel is op het platteland gaan wonen om deel uit te maken van de landelijke leven. Nieuwkomers blijken wel degelijk een inbreng in de lokale organisaties te hebben. Vanuit het perspectief dat een gemeente gebaat is bij een actieve bevolking, zijn er mogelijkheden om de potentiële inbreng van nieuwkomers beter te benutten.

De informatie van de sleutelpersonen maakt niet duidelijk of deze inbreng tot integratie zal leiden. De vraag is ook welke vorm van integratie

door autochtonen en nieuwkomers gewenst wordt. Vanuit het perspectief van sociale cohesie lijken traditionele vormen minder relevant. Moderne vormen van sociale cohesie waarin de trots op de gemeente als woondorp een belangrijke rol speelt, lijken wel belangrijk (Thissen en Droogleever Fortuijn, 1998). Natuur en landschap lijken hierbij een verbindende schakel tussen autochtonen en nieuwkomers te vormen. Om hier uitsluitsel over te geven, is onderzoek onder autochtonen en nieuwkomers zelf nodig in verschillende studiegebieden. In dit onderzoek zijn alleen gemeenten onderzocht met veel nieuwkomers die zich vanwege stedelijke of recreatieve motieven hebben gevestigd. Te denken valt echter ook aan studiegebieden vanuit het autochtone perspectief waar de sociale cohesie een belangrijke rol vervult.

4.2 Aanbevelingen

1. Zoek nieuwkomers voor het lokale bestuur

Uit de gesprekken blijkt dat nieuwkomers vaak beter opgeleid zijn, nieuwe impulsen meebrengen en betrokkenheid tonen bij de omgeving. Zij bezitten vaardigheden die de lokale politiek zouden kunnen versterken. Voor nieuwkomers die geïnteresseerd zijn om deel te nemen aan het lokale beleid, blijkt het moeilijk te zijn om een plek te veroveren. Om een positie in de lokale politiek te krijgen, is bekendheid en vertrouwdheid nodig. Dat vraagt een langer verblijf. Autochtonen bezitten deze kenmerken om die reden gemakkelijker. Maar de weg waarlangs gerekruteerd wordt, speelt ook mee. Veel raadsleden en wethouders zijn actief bij diverse verenigingen. Ook nieuwkomers zijn actief betrokken bij lokale verenigingen, maar niet altijd bij dezelfde verenigingen waar autochtonen actief in zijn. Lokale partijen kunnen mogelijk meer bestuurlijk talent van nieuwkomers vinden door rekening te houden met die diversiteit aan participatie in het lokale verenigingsleven.

De lokale gemeentepolitiek heeft een drempel voor nieuwkomers. Schaalvergroting van gemeenten zoals Schouwen-Duiveland dat uit 17 kernen bestaat, is hier mede debet aan. Er zijn echter ook tussenvormen van lokale democratie mogelijk, zoals dorpsraden die de mogelijkheid bieden om allerlei kwesties op de politieke agenda te krijgen. In de dorpsraden op Schouwen-Duiveland worden wel nieuwkomers gesignaleerd. Voor nieuwkomers wordt het gemakkelijker geacht om zich op dorpsniveau te profileren dan op gemeenteniveau.

Om de bijdrage van nieuwkomers aan het lokale beleid te versterken, lijkt de eerste stap om nieuwkomers als een kans te beschouwen voor een

goede leefbaarheid. Het initiatief van de gemeente Schouwen-Duiveland om regelmatig een nieuwkomersdag te organiseren is hier een voorbeeld van. Dit biedt nieuwkomers een overzicht van het verenigingsleven en de mogelijkheid om snel het eerste ijs te breken. Ook elders in Nederland zijn voorbeelden van dergelijke 'inburgeringsinitiatieven' bekend. Dit betekent dat gemeenten meer prioriteit aan de diversiteit van hun bevolkingsgroepen en de rol van nieuwkomers kunnen geven.

2. Versterk de bijdrage van nieuwkomers aan het lokale landschapsbeheer

De aanwezige natuur en landschap in een gemeente lijkt in toenemende mate een verbindend element te vormen tussen de bewoners. De kwaliteit van de leefomgeving blijkt het belangrijkste vestigingsmotief voor nieuwkomers te zijn. Een deel van de autochtonen is afhankelijk van de woonomgeving, omdat het hen mogelijk maakt te blijven produceren of omdat het landschap bezoekers trekt die voorzieningen in stand houden. Landschapsbeheer om de woonomgeving te verbeteren kan dus in toenemende mate een nieuwe verbindende factor worden. De vraag is in hoeverre dit nu gebeurt.

Uit de gesprekken valt op dat de interesse van nieuwkomers om bij te dragen ten dele al wordt gehonoreerd. Ten eerste door informatie over streekeigen beplanting te geven, cursussen hiervoor te organiseren en ontmoetingsdagen te houden. In een aantal gemeenten organiseert het provinciale landschapsbeheer deze activiteiten al, soms mede op verzoek van nieuwkomers. Ten tweede door nieuwkomers te betrekken bij regionale plannen ten behoeve van natuurontwikkeling. Voorgesteld wordt om de bijdrage te versterken door nieuwkomers een welkomstpakket te geven waarin aandacht voor het streekeigen onderhoud van woning en landschap centraal staat en organisaties hier aandacht voor hebben (of houden, want het gebeurt ook al in veel gemeenten).

De interesse van nieuwkomers en ook autochtonen om bij te dragen aan het lokale landschapsbeheer is in eerste instantie door eigen belang ingegeven. Dat wil zeggen dat men zich vooral op het onderhoud van private zaken richt. De kunst is om dit eigen belang ook aan een maatschappelijk belang te koppelen en de bijdrage ook voor publieke zaken in de woonomgeving te laten gelden. Veel mensen willen graag meedenken of betrokken worden bij plannen voor natuur en landschap.

Gemeenten kunnen daartoe een meer stimulerend landschapsbeleid naar hun bevolking voeren, zowel voor autochtonen als voor nieuwkomers. Nu worden veel landschapsbeleidsplannen niet geïmplementeerd. Het is ook denkbaar om het landschapsbeleid vaker met zaken te koppelen die lokaal

hoog op de agenda staan zoals leefbaarheid en veiligheid. Verenigingen die voor publieke zaken op het terrein van landschap actief zijn, zoals agrarische natuur- en landschapsverenigingen, groepen voor (weide)vogelbeheer, IVN en heemkundige verenigingen, weten lokale steun voor het landschapsbeheer te organiseren. De vraag is of zij deze maatschappelijke bijdrage ook vertalen naar een direct eigenbelang. Dus dat zij bewoners kunnen ondersteunen bij het streekeigen onderhoud van eigen huis en erf (en oever) dat in het verlengde van hun activiteiten ligt, zodat voor bewoners de opstap om hier lokaal mee aan de slag te gaan minder groot wordt.

4.3 Toekomst

Aanleiding voor dit onderzoek was de kansen te onderzoeken bewoners meer te betrekken bij het behoud en de ontwikkeling van het landschap in hun gemeente. Nieuwkomers zouden hieraan een andere bijdrage kunnen leveren. De resultaten tot dusver geven geen uitsluitsel dat hun bijdrage anders is. Deels kan dit samenhangen met het feit dat nieuwkomers zich de eerste jaren met andere zaken bezighouden dan het lokale landschapsbeleid en voor een gemeente vrij onzichtbaar blijven. Deels echter ook, omdat er nauwelijks een gezamenlijke lokale discussie over de toekomst van het buitengebied wordt gevoerd, behalve als een toekomstige ontwikkeling als een bedreiging wordt ervaren. Dat is jammer voor zowel nieuwkomers als autochtonen voor wie het landschap wel degelijk een gemeenschappelijke interesse en gemeenschappelijk belang vormt.

De suggestie is aan gemeenten om ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied veel meer voor het voetlicht te brengen. Zij kunnen bewoners hierbij vroegtijdig betrekken door vaker met hen de discussie over de groenontwikkeling en het groenbehoud aan te gaan. Discussies over de leefbaarheid en de leefomgeving in een gemeente zouden niet alleen de kern moeten betreffen, maar ook een verbinding moeten leggen met het buitengebied. Een voorbeeld zijn de Dorpsomgevingsprogramma's zoals deze in Limburg worden opgesteld. Ook in bewonersevaluaties van het gemeentelijke beleid kan meer aandacht worden geschonken aan de betekenis van het buitengebied voor de kwaliteit van de leefomgeving. Verder kan het belang van het buitengebied worden benadrukt door regelmatig activiteiten te organiseren met de bewoners die veel groen onderhouden. Een voorbeeld is de prijsvraag die Landschapsbeheer Nederland onlangs heeft georganiseerd onder bewoners voor het bedenken van ommetjes in hun gemeente.

Literatuur

Berg, L., R. Goetgeluk en N.P. van der Windt, *Nieuwe economische dragers in 'het zonnetje' gezet*. DLO-Staring Centrum, Wageningen, 1998.

Berkhout, P. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2006*. LEI, Den Haag, 2006.

Daalhuizen, F., *Nieuwe bedrijven in oude boerderijen. De keuze voor een voormalige boerderij als bedrijfslocatie* (proefschrift). Eburon, Delft, 2004.

Devilee en De Hart, 'Maatschappelijke participatie'. In: A. Steenbekkers, C. Simon en V. Veldheer, *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. pp. 317-339. SCP, Den Haag, 2006.

DuPuis, E.M. en P. Vandergeest (Eds.), *The politics of rural and Environmental discourse*. Temple University Press, Philadelphia, 1996.

Elbersen, B., *Nature on the doorstep. The relationship between protected natural areas and residential activity in the European countryside*. Alterra UR, Wageningen, 2001.

Franken, L., P. de Kraker, C. Simon, A. de Visser en D. van der Wouw, *Sociaal Rapport Zeeland*. Scoop, Zeeuws instituut voor sociale culturele ontwikkeling, Middelburg, 2004.

Gesthuizen, M., 'Arbeidsdeelname'. In: A. Steenbekkers, C. Simon en V. Veldheer, *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. pp.95-119. SCP, Den Haag, 2006.

Groot, J.P., 'Dorpsbinding en lokaal bewustzijn'. In: P.P.P. Huigen en M.C.H.M. van der Velden (red.). *De achterkant van verstedelijkt Nederland; de positie en functie van landelijke gebieden in de Nederlandse samenleving*. Pp.. 109-118. NGS 89. KNAG/FRW RUU, Utrecht, 1989.

Jones, R.E., J.M. Fly, J. Talley en H.K. Cordell, 'Green Migration into Rural America: The New Frontier of Environmentalism?' *Society and Natural Resources* 16(2003) pp 221-238.

Kullberg, J., '7 Wonen'. In: Steenbekkers, Anja, Carola Simon en Vic Veldheer. *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. pp. 177-211. SCP, Den Haag, 2006.

Mak, G., *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 1996.

Overbeek, G en I. Terluin, *Rural Areas Under Urban Pressure. Case studies of rural-urban relationships across Europe*. LEI, Den Haag, 2006.

Overbeek, G. en J. Vader, *Stedelijke druk als kans voor het platteland in Oost-Zuid-Holland en de Zeeuwse Eilanden*. LEI, Den Haag, 2006.

Philips, M., 'People at the centre? The contested geographies of gentrification'. In: H. Matthews en M. Philips (eds.), *Contested worlds: an introduction to human geography*. Ashgate, Aldershot', 2005.

Salamon, S., *Newcomers to old towns. Suburbanization of the heartland*. The University of Chicago Press, Chicago and London, 2003.

Schoemaker, R., J. Lemmens, I. Zondervan en J. Grünfeld, *Nieuwe dorpen. Kwalitatief onderzoek naar de meningen van burgers*. Motivaction, Amsterdam, 2003.

Simon, C., 'Demografie en ruimtegebruik'. In: A. Steenbekkers, C. Simon en V. Veldheer, *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. pp. 33-58. SCP, Den Haag, 2006.

Steenbekkers, A., en C. Simon, 'Is er nog platteland in Nederland?' In: *Altijd een antwoord*. pp. 178-182. SCP, Den Haag, 2006.

Thissen, F. en J. Droogleever Fortuijn, *Sociale cohesie en dorpsverenigingen op het Drentse platteland*. AME Amsterdam, Amsterdam, 1998.

Thissen, F., *Verandering van de sociale infrastructuur in plattelandsgebieden*. UvA, Afdeling Geografie, Amsterdam, 2005.

Van der Wouw, D. en I. van der Tak, *Naar zeeland; Onderzoek naar personen- en bedrijfsvestiging in Zeeland voor en na de start van de imagocampagne 'Welkom in Zeeland'*. Scoop, Zeeuws instituut voor sociale culturele ontwikkeling, Middelburg, Middelburg, 2005.

Van der Ziel, T., *Verzet en verlangen. De constructie van nieuwe ruraliteiten rond de mkz-crisis en de trek naar het platteland* (proefschrift). Wageningen Universiteit, Wageningen, 2003.

De volgende websites zijn geraadpleegd:

www.cbs.nl

www.plattelandschouwen-duiveland.nl

www.reeuwijk.nl

www.schouwen-duiveland.nl

Bijlage 1. Gespreksitems

Op basis van twee casestudies in twee Nederlandse plattelandsgemeenten (Reeuwijk, Schouwen-Duiveland) wordt de rol van nieuwkomers op het platteland verkend. De verkenning zal zijn gebaseerd op een aantal gesprekken met sleutelpersonen in de plattelandsgemeenten. Met hen gaan wij in gesprek over de overeenkomsten en verschillen tussen nieuwkomers en autochtonen, de lokale en bovenlokale ontwikkelingen en de rollen die nieuwkomers en autochtonen daarbij (kunnen) spelen.

Mogelijke vragen

- Wanneer wordt iemand als nieuwkomer gezien? Waarom komen nieuwkomers hier? Waar komen ze vandaan? Wat zijn hun kenmerken en in welke levensfase zitten ze?
- Waarin onderscheiden nieuwkomers zich van autochtonen?
- Integreren de nieuwkomers in hun woonbuurt, het dorp? Welke activiteiten doen ze? In hoeverre doen autochtonen, gemeentelijk bestuur pogingen tot integratie?
- Ondernemen nieuwkomers activiteiten voor de sociale infrastructuur? Hoe?
- En voor natuur/landschap? Zo ja, hoe?
- Participeren nieuwkomers in lokale besturen, waar wel/wat niet? Van welke organisaties zijn nieuwkomers lid? Van welke organisaties zijn autochtonen lid?
- Welke richting willen nieuwkomers in het gemeentelijk beleid/maken ze zich hard voor? (bouwplannen/rust, gemeenschappelijk/individueel, economie/recreatie/natuur) En autochtonen?
- Hebben nieuwkomers andere kennis, visies en vaardigheden dan autochtonen? Werkt dit door in besturen en organisaties?
- Zijn er (voor)oordelen van autochtonen over nieuwkomers en omgekeerd? Wat is de achtergrond hiervan? Leidt dit tot 'botsingen'?
- Zijn er veranderingen in het dorp door nieuwkomers bewerkstelligd?

Bijlage 2. Geïnterviewden

Reeuwijk

- Ineke Bezemer-van Bergeik, voorzitter Stichting Veen
- De heer Lucassen, beleidsmedewerker gemeente
- Boudewijn de Ridder, IVN-werkgroep IJssel&Gouwe
- Lia van Rijen, landschapsmanager Stichting Landschapsbeheer Zuid-Holland
- Henk van der Smit, wethouder
- Jan van der Werf, melkveehouder en voorzitter Stichting Struinen en Vorssen.

Schouwen-Duiveland

- Paula Bremmers, bestuurslid Stichting Plattelandsvernieuwing en Stichting VAC Schouwen-Duiveland Adviescommissie Wonen
- Frits Buningh, mede initiatiefnemer Open Duinen
- Dhr. Hart, voormalig agrariër, Kerkwerve, betrokken bij Buitenlui Actief
- Ewoud Voogd, regiomedewerker Stichting Landschapsbeheer Zeeland
- Lukkie Zijlstra, onder andere voorzitter Streek- en Landbouwmuseum en het VSB fonds regio Zeeland

Bijlage 3. Landelijke gemeenten met veel vestigers in 1996-2006

1996	1998	2000
Norg (14%) Schiermonnikoog <i>Zeewolde</i> Vledder Vlieland <i>Heumen</i> Bergschenhoek Warmond Zweeloo Westerbork (7%)	Bergschenhoek (18%) Rozendaal <i>Pijnacker</i> Zeewolde <i>Voorhout</i> Bloemendaal Dronten Heumen Schiermonnikoog Nootdorp (7%)	<i>Nootdorp</i> (23%) <i>Albrandswaard</i> Rozendaal Schiermonnikoog Zeewolde Haarlemmerliede/ Spaarnwoude Doorn <i>Pijnacker</i> Bergschenhoek Bennebroek (7%)
2002	2004	2006
Vlieland a) (7%) Doorn Haren Bunnik Laren Ruurlo Medemblik Reiderland Blaricum Dronten (6%)	<i>Albrandswaard</i> (8%) Doorn Leersum Laren Thorn <i>Berkel en Rodenrijs</i> Maarn Bennebroek Schiermonnikoog Amerongen (6%)	<i>Berkel en Rodenrijs</i> (11%) Schermer Rozendaal Laren Andijk Kapelle Renkum <i>Aalsmeer</i> Bennebroek Slochteren (6%)

a) Ondanks een hoog relatief vestigingscijfer, is het relatieve binnenlandse migratieoverschot negatief.

(Vet = minimaal 3x voorkomend, cursief = waarschijnlijk uitbreiding nieuwbouw)

Bron: CBS Statline (2006).